

**Izveštaj o istraživanju
ANALIZA SITUACIJE U OBLASTI DJEČIJE ZAŠTITE U
BOSNI I HERCEGOVINI
Mapiranje radne snage u službama socijalne zaštite**

Projekat 'Child Protection Hub za jugoistočnu Evropu' je podržan od strane Razvojne Agencije Austrije/Austrian Development Agency, Europske Unije/The European Union, OAK Fondacije/Oak Foundation, Terre des hommes i Fonda za Lutriju Kantona Ciriha/Kanton Zurich Lottery Fund

Informacije i nalazi izvještaja su mišljenja autora i nužno ne odražavaju službeno mišljenje Europske Unije. Ni institucije, ni tijela Europske unije, niti bilo koja osoba koja djeluje u ime Europske Unije se ne mogu smatrati odgovornim za sadržaj i upotrebu datih informacija u ovom izvještaju.

Objavljeno od Child Protection Hub-a januara/siječnja 2016.godine

Izvještaj o istraživanju
ANALIZA SITUACIJE U OBLASTI DJEČIJE
ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI
Mapiranje radne snage u službama
socijalne zaštite

Urednik:

Elmedin Muratbegović

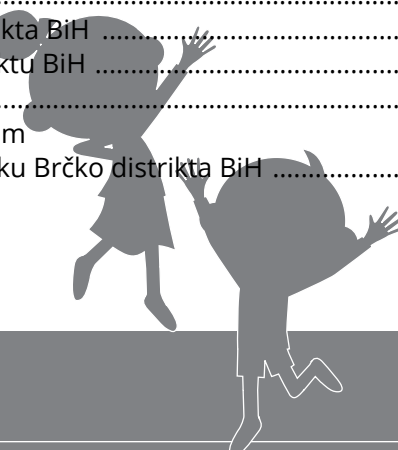
Istraživački tim:

Vesna Šućur Janjetović / Jelena Brkić Šmigoc / Mirsada Poturković

Sarajevo/Banja Luka/ Mostar

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. KONTEKST DJEČIJE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI (FORMALNI I NEFORMALNI DOKUMENTI)....	7
2.1. Međunarodni dokumenti	7
2.1.1. Evropska socijalna povelja.....	7
2.1.2. UN Konvencija o pravima djeteta	7
2.1.3. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda	7
2.1.4. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	7
2.1.5. Konvencija UN-a o zabrani i preduzimanju hitnih akcija na eliminaciji najgorih oblika dječjeg rada	7
2.1.6. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom	7
2.1.7. Akcioni Plan Vijeća Evrope za promovisanje prava i punog učešća ljudi sa invaliditetom u Evropi 2006.-2015.	7
2.1.8. UN Smjernice za alternativnu brigu o djeci	8
2.2. Nacionalni dokumenti	8
2.2.1. Ustav BiH	8
2.2.2. Ustav RS	8
2.2.3. Ustav Federacije BiH.....	8
2.2.4. Pozitivni zakonski propisi o zaštiti djece.....	8
2.2.4.1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH	8
2.2.4.2. Zakon o dječijoj zaštiti.....	9
2.2.4.3. Pregled najvažnijih politika, strategija, akcionih planova i smjernica na polju dječije zaštite, na nivou BiH.....	9
3. PREGLED VAŽNIH DOKUMENATA I SISTEMA PRUŽANJA USLUGA DJEČIJE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI	11
3.1. Izvještaji, istraživanje i analize koje se tiču oblasti dječije zaštite u BiH	11
3.2. Sistem pružanja usluga dječije zaštite u BiH	12
3.3. Mjere, usluge i prava djece u BiH	13
3.3.1. Republika Srpska	13
3.3.1.1. Porodični zakon RS.....	13
3.3.1.2. Zakon o socijalnoj zaštiti u RS.....	14
3.3.1.3. Zakon o dječijoj zaštiti RS	15
3.3.1.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u RS.....	17
3.3.2. Brčko distrikt BiH	18
3.3.2.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH	18
3.3.2.2. Zakon o dječijoj zaštiti u Brčko distriktu BiH	18
3.3.2.3. Porodični zakon Brčko distrikta BiH.....	19
3.3.2.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH	19

3.3.3. Federacija Bosne i Hercegovine	19
3.3.3.1. Prava po osnovu socijalne zaštite u FBiH	20
3.3.3.2. Prava po osnovu porodične zaštite u FBiH	21
3.3.3.3. Porodični zakon Federacije BiH	
3.3.3.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije BiH	
3.3.3.5. Projekti realizovani u FBiH tokom 2014.	
3.4. Procjena slučajeva u centrima za socijalni rad u BiH	
3.5. Eksperti u polju dječije zaštite u BiH	
3.6. Obrazovanje osoblja	
3.7. Obrazovanje pružalaca usluga i profesionalni razvoj	
3.8. Uslovi u kojima se kreiraju usluge i prava na dječiju zaštitu	
3.8.1. Nedostatak stručnog osoblja u centrima/službama i prekobrojnost postojećeg osoblja	
3.8.2. Ograničenost tehničkih i materijalnih uslova za rad	
3.8.3. Mehanizmi za praćenje, procjenu i izvještavanje	
3.8.4. Baze podataka	
4. METODOLOGIJA	
4.1. Metode prikupljanja i analize podataka	
5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	
5.1. Razumijevanje socijalnog rada i dječije zaštite u BiH	
5.2. Obuka, potrebe za obukama i licenciranje profesionalaca za dječiju zaštitu	
5.3. Istraživanje, znanje i učinak politika	
5.4. Tipovi vještina i osnovne vještine za rad	
5.5. Prepreke za visokokvalitetnu praksu dječije zaštite	
6. ZAKLJUČAK	
6.1. Implikacije	
6.2. Ograničenja	
6.3. Preporuke	
7. REFERENCE	
8. ANEKS: PREPIS – PRIKUPLJANJE MATERIJALA NA BOSANSKOM JEZIKU	
8.1. FG STUDENTI	
8.2. FG EDUKATORI I MENADŽERI	
8.3. FG PRAKTIČARI	
8.4. INTERVJU I PRIČA O SLUČAJU 1: PRAKTIČAR	
8.5. INTERVJU I PRIČA O SLUČAJU 2: PRAKTIČAR	
8.6. INTERVJU I PRIČA O SLUČAJU 3: PRAKTIČAR	
8.7. INTERVJU I PRIČA O SLUČAJU 4: PRAKTIČARR	
8.8. INTERVJU 5: EDUKATORI	
8.9. INTERVJU 6: EDUKATORI	
8.10. INTERVJU 7: MENADŽERI	
8.11. INTERVJU 8: EDUKATORI	

1. UVOD

Svrha ove analize je da ukaže na najvažnije međunarodne i nacionalne, formalne i neformalne dokumente koji se odnose na oblast dječije zaštite u BiH kao i da mapira radnu snagu u službama socijalne zaštite – obrazovanje i obuku koja se odnosi na dječiju zaštitu.

Tokom uvoda u najvažnije nacionalne, formalne i neformalne dokumente pričat ćemo o politici, strategiji, akcionim planovima, zakonskim i podzakonskim aktima, smjernicama, priručnicima, vodičima, istraživanju i analizi koja se odnosi na oblast dječije zaštite u BiH. Kako bismo što objektivnije prikazali analizu situacije na polju dječije zaštite, koristit ćemo je da sagledamo detalje sistema dječije zaštite, mjere, usluge prava koja djeca ostvaruju u okviru sistema dječije zaštite, zatim stručnjake koji pružaju dječiju zaštitu, obrazovanje pružaoca usluga dječije zaštite i njihovo usavršavanje, uslove u kojima se pružaju usluge itd.

Namjera ove studije je da pruži informacije o općem pregledu profesionalne, paraprofesionalne i dječije zaštite na nivou zajednice u Bosni i Hercegovini, kao i vještine radne snage u službama socijalne zaštite, znanje i interesovanja kako bi se ojačali zaposleni u oblasti dječije zaštite i općenito poboljšali mehanizmi dječije zaštite.

Studija artikuliše osnovni pregled konteksta u kome se obavljaju prakse dječije zaštite u regionu (sjeveroistočne Evrope), što uključuje postojeće sisteme pružanja usluga dječije zaštite, povezane politike i okvire, obrazovanje u polju dječije zaštite i upravljanje resursima, podatke iz istraživanja o ključnim vještinama zaposlenih u oblasti dječije zaštite, znanje i interesovanja zasnovana na zajedničkim metodologijama i alatima.

Cilj ove studije je pružiti pregled postojećih profesionalnih, paraprofesionalnih praksi i praksi dječije zaštite na nivou zajednice u Bosni i Hercegovini, te radnu snagu u službama socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Rezultati trebaju omogućiti kritičku analizu potreba, kao i jaz koji treba premostiti, kako bi profesionalcima iz različitih polja i disciplina pružila odgovarajuća podrška u unapređenju kvaliteta intervencija i odgovora u dječijoj zaštiti.

Ovaj pregled sistema dječije zaštite i potreba radne snage u Bosni i Hercegovini zasnovan je na sveobuhvatnom pregledu postojećih zakona, podzakonskih akata i strateških dokumenata iz ove oblasti. Pregled obuhvata mnoge važne formalne i neformalne dokumente, izvještaje i analize, koje se odnose na socijalno uključivanje, status djece i porodica, te analize funkcionisanja centara za socijalni rad kao i drugih institucija i službi u sistemu socijalne zaštite.

Nalazi iz ove studije će pružiti osnovni pregled konteksta obrazovanja i obuke u okviru koje se pružaju usluge dječije zaštite u Bosni i Hercegovini, te pokušati identifikovati potrebe i prilike za dalji profesionalni razvoj, obuku i/ili izgradnju kapaciteta kako bi se ojačala radna snaga koja radi na dječijoj zaštiti u Bosni i Hercegovini.

Za Izvještaj o istraživanju na terenu u BiH, koristili smo metode polustrukturiranog, dubinskog intervjua i diskusije na fokus grupama. Fokus grupe i intervjui su kreirani na osnovu protokola koji je definisao nacionalni istraživač. Svi ispitanici su popunili jednoobrazan upitnik sa demografskim podacima, dok su pitanja iz zadatih polja formulisana na osnovu ispitanika, te interpersonalne i dinamike unutar grupe. Oblasti iz kojih su postavljana pitanja su obuhvatila opća pitanja o socijalnom radu i dječijoj zaštiti, pitanja vezana za nastavni plan i sticanje formalnog i neformalnog obrazovanja u struci, te pitanja koja se tiču prakse, istraživanja i politike, kao i znanja i vještina vezanih za upotrebu informacionih tehnologija tokom učenja.

2. KONTEKST DJEČIJE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI (SLUŽBENI I NESLUŽBENI DOKUMENTI)

2.1. Međunarodni dokumenti

2.1.1. Evropska socijalna povelja

Ratifikovanjem Evropske socijalne povelje, BiH se, između ostalog, obavezala na:

- osiguranje prava na porodiljsko odsustvo za zaposlene majke koje će se plaćati iz sistema socijalne zaštite ili javnih sredstava;
- kompenzaciju na ime porodiljskog odsustva koja je jednaka ili adekvatno plaćena ili približna plati;
- sprečavanje otpuštanja žena u periodu u kome je poslodavac saznao za trudnoću pa do isteka porodiljskog odsustva;
- osiguranje objekata za zaštitu djece od 0-6 godina starosti koji treba da budu novčano pristupačni, da imaju adekvatan odnos zaposlenih i djece o kojima se brinu, te dostupne adekvatne prostorije;
- u slučaju da se djeca moraju štititi van porodične sredine, djeca treba prije svega da se smještaju u hraniteljske porodice i samo ako je potrebno u institucije.

2.1.2. Konvencija UN o pravima djeteta

Ratifikovanjem Konvencije UN o pravima djeteta, BiH je prihvatila prava djeteta kako su određena konvencijom odnosno da radi na zaštiti prava i u korist zaštite najboljih interesa djeteta. Bosna i Hercegovina se ratifikacijom također obavezala da postupa u skladu sa članom 26. Konvencije koji nalaže da se preuzme obaveza osiguranja prava na dostupnost socijalne zaštite uključujući socijalno osiguranje i preduzimanje odgovarajućih mjera kako bi se roditeljima i ostalima koji brinu o djeci pomoglo u ostvarivanju prava na životni standard kroz realizaciju programa materijalnih davanja (posebno programa koji se odnose na programe osiguranja smještaja, odjeće, obuće).

2.1.3. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

Ratifikacijom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Bosna i Hercegovina se, između ostalog, obavezala i na druge stvari kao što je obaveza zabrane svih formi diskriminacije.

2.1.4. Međunarodni pakt UN o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni pakt UN o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima obavezuje zemlje potpisnice da osiguraju porodičnu zaštitu, posebno žena i djece. U skladu sa članom 10. zemlje potpisnice (među kojima je i Bosna i Hercegovina) su se obavezale na zaštitu prava majki prije i nakon porođaja kao i osiguranje prava na plaćeno porodiljsko odsustvo. Član 11. Međunarodnog pakta reguliše obavezu osiguranja adekvatnog stila života, adekvatnih uslova života i suzbijanja siromaštva.

2.1.5. Konvencija o zabrani i preduzimanju hitnih akcija na eliminaciji najgorih oblika dječjeg rada

Konvencijom o zabrani i preduzimanju hitnih akcija na eliminaciji najgorih oblika dječjeg rada, između ostalog, zabranjene su: sve forme ropstva i običaja sličnih ropstvu (kao trgovina djecom, dužničko ropstvo i kmetstvo, prinudni i obavezni rad, i služenje), korištenje i nuđenje djece u svrhu prostitucije ili proizvodnja pornografskih sadržaja, kao i bilo koji oblik rada koji uključuje okolnosti u kojima je dijete zanemareno, preopterećeno i gdje je narušeno zdravlje, sigurnost i moral djeteta.

2.1.6. Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom

Ratifikacijom Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom, BiH se obavezala da ljudima sa invaliditetom, a samim tim i djeci sa invaliditetom, osigura adekvatan životni standard kao što je pravo na konstantno unapređivanje uslova u kojima žive porodice osoba/djece sa invaliditetom.

2.1.7. Akcioni plan Vijeća Evrope za promovisanje prava i puno učešće osoba sa invaliditetom u Evropi 2006.-2015.

Akcionim planom Vijeća Evrope za promovisanje prava i puno učešće osoba sa invaliditetom u Evropi 2006.-2015. godine, kreirane su smjernice sa ciljem unapređenja važnih područja akcije koje su od interesa za osobe/djecu sa invaliditetom, kao što su: učešće u kulturnom životu, informisanost i komunikacija, obrazovanje, rehabilitacija, obuka i zapošljavanje, dostupna okolina, život u zajednici, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, privatna njega, zaštita od nasilja i zlostavljanja.

2.1.8. Smjernice UN-a za alternativnu brigu o djeci

Smjernice UN-a za alternativnu brigu o djeci su važan dokument koji nameće hitne promjene prethodnih institucionalizovanih modela brige o djeci bez roditeljskog staranja i uspostavlja deinstitutionalizovani model zaštite djece na teritoriji Bosne i Hercegovine.

2.2. Nacionalni dokumenti

2.2.1. Ustav BiH

Ustav BiH nalaže da će Bosna i Hercegovina, u oba entiteta, osigurati najviši stepen zaštite međunarodno priznatih ljudskih prava i sloboda. Lista međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava se nalazi u Aneksu VII Ustava BiH, uključujući i formalne međunarodne dokumente, koji su već spomenuti u analizi, koji pravno obavezuju Bosnu i Hercegovinu. Pravno obavezujući su i dokumenti koje je Bosna i Hercegovina usvojila i ratifikovala. Dječija zaštita i zdravstvena zaštita stanovništva ne spadaju pod nadležnosti državnih institucija Bosne i Hercegovine, nego su u nadležnosti entiteta, odnosno kantona. Na nivou BiH postoji ograničena nadležnost Ministarstva civilnih poslova BiH da osigura koordinaciju aktivnosti u ovom području.

Dok sistem dječije zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine uključuje veliki broj ministarstava i institucija (ministarstva i na federalnom i na kantonalnom nivou/Federacija i 10 kantona), Republika Srpska je kreirala centralizovan sistem dječije zaštite koji spada pod nadležnosti tri ministarstva i određenog broja institucija.

2.2.2. Ustav RS

Ustavom Republike Srpske, ljudska prava i slobode su garantovane u skladu sa međunarodnim standardima i socijalnom pravdom. Ustavom Republike Srpske osigurana su prava na: socijalnu sigurnost građana, pravo na pomoć i socijalnu zaštitu radno nesposobnih lica i lica bez sredstava za život, djece, trudnica i starih sa pravom na zdravstvenu zaštitu koja se osigurava iz javnih prihoda.

2.2.3. Ustav Federacije BiH

Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine primarno su garantovana prava na zaštitu porodica sa djecom, socijalna zaštita, zdravstvena zaštita, hrana i sklonište. Nadležnost za socijalnu politiku je, u skladu sa Ustavom, podijeljena između Federacije i kantona. Međutim,

Ustav nije dovoljno precizan u sferi razgraničenja nadležnosti u sferi dječije zaštite. Ustav ostavlja mogućnost zajedničkih i odvojenih nadležnosti oko kojih se kantoni i Federacija trajno dogovaraju. Vlada Federacije ima pravo donošenja politika i usvajanja zakona iz ove oblasti dok kantoni imaju nadležnost potvrđivanja politika i osiguranja primjene propisa. Član 4. Ustava nalaže da kantoni imaju nadležnosti koje nisu posebno povjerene Vladi Federacije te da su posebno nadležni za: „osiguranje primjene socijalne politike i uspostavu sistema socijalne zaštite“. Iako je uređenje pitanja pristupa dječijoj zaštiti ujednačeno regulisano u skladu sa Ustavom Federacije BiH, polje dječije zaštite je regulisano kroz barem jedanaest zakona koji su međusobno suprotstavljeni.

2.2.4. Pozitivni zakonski propisi o dječijoj zaštiti

Na nivou Bosne i Hercegovine postoji ograničena nadležnost Ministarstva civilnih poslova BiH, Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica BiH i Ministarstva sigurnosti BiH u nekim segmentima dječije zaštite i to u formi koordinacije određenih aktivnosti.

Dok sistem dječije zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine uključuje veliki broj ministarstava i institucija, Republika Srpska ima centralizovan sistem dječije zaštite koji spada pod nadležnosti tri ministarstva i određenog broja institucija.

2.2.4.1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom Federacije BiH

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH socijalnu zaštitu definiše kao aktivnost usmjerenu na osiguranje socijalne sigurnosti građana Federacije BiH i njihovih porodica kojim je potrebna socijalna zaštita. Zakon o socijalnoj zaštiti u Federaciji BiH je opći zakon, na nivou ovog entiteta, koji reguliše korisnike socijalne zaštite, prava iz oblasti socijalne zaštite i porodica sa djecom. Kantoni su, u skladu sa federalnim zakonom, u obavezi da donesu kantonalne propise i pobliže urede pitanja uređena federalnim zakonom. Ova zakonska odredba zajedno sa nepreciznom, zajedničkom nadležnosti u sferi socijalne zaštite, propisanu Ustavom, rezultirala je sa najmanje 11 zakona i brojnim izmjenama i dopunama propisa na nivou Federacije BiH i kantona, te brojnim podzakonskim aktima koji detaljno uređuju pitanje dječije zaštite.

2.2.4.2. Zakon o dječijoj zaštiti u RS

Zakon o dječijoj zaštiti u RS, na nivou RS potvrđuje pristup i način realizacije dječije zaštite. U RS resurse za osiguranje prava djeteta osigurava Fond za zaštitu djece. Resursi za dječiju zaštitu se također osiguravaju iz budžeta općina i budžeta RS. Sve općine su obavezne osigurati minimalna sredstva za dječiju zaštitu.

2.2.4.3. Pregled najvažnijih politika, strategija, akcionih planova i smjernica u polju dječije zaštite, na nivou BiH

Politika u oblasti invalidnosti, koju je usvojilo Vijeća ministara BiH, Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH za period 2011.-2015. godine, sa Strategijom za unapređenje društvenog položaja osoba sa invaliditetom u RS za period 2010.-2015. godine, predviđaju određeni broj aktivnosti koje imaju za cilj očuvanje ljudskog dostojanstva i socijalne zaštite osoba sa invaliditetom, eliminaciju diskriminacije, omogućavanje pristupa kulturnim, sportskim i zabavnim sadržajima djeci sa invaliditetom, obrazovanje i pripremu djece i mladih osoba sa invaliditetom za buduće partnerske odnose te stavljanje u funkciju službe za podršku djeci sa invaliditetom.

Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH za period 2006.-2016.godine, Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009.-2014. godine RS, te Strategija za razvoj porodice u RS predstavljaju važne dokumente koji ispunjavaju praznine važećih propisa. Njima se naglašava važnost prevencije razdvajanja djece i roditelja, potreba modernizacije sistema dječije zaštite i potreba izmjene Ustava za djecu i podršku deinstitutionalizaciji.

Akcionni plan za djecu 2015.-2018. godine je usvojen od strane Vijeća Ministara BiH i primarno se obavezuje na multidisciplinarni pristup i uključenost svih potencijala za poboljšanje životnog standarda u interesu razvoja djeteta što je osnovni uslov za jačanje položaja djeteta i unapređenje prava djeteta koja su primarno uspostavljena Konvenciji UN-a o pravima djeteta.

Strategija za prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici za period 2013.-2017. godine usvojena je na nivou Federacije BiH i RS, a cilj joj je da primarno vrši prevenciju, eliminaciju ali i procesuiranje slučajeva nasilja u porodici.

Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH, Smjernice za poboljšanje položaja romske djece i Smjernice za prepoznavanje socijalno isključenih kategorija djece su važni, formalni dokumenti koji su usvojeni na nivou BiH i usaglašeni sa međunarodnim aktima kojima se usmjerava zaštita ugrožene djece.

Akcionni plan za zaštitu djece i sprečavanje nasilja nad djecom putem informaciono-komunikacijskih tehnologija u BiH za period 2014.-2015. godine važan je dokument usmjeren ka prevenciji „modernih“ formi nasilja nad djecom.

Prema dokumentu „Politika zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u BiH za period 2006.-2016. godine“, 50% djece koja su smještena u institucije za djecu bez roditeljskog staranja borave u njima duže od tri godine. Samo ova informacija u dokumentu govori dovoljno o tome koliko su ispunjene obaveze preuzete ratifikacijom UN Povelje o pravima djeteta ali i obaveze koje proizlaze iz usvojenih strategija i akcionih planova u oblasti dječije zaštite.

Zaštita djece bez roditeljskog staranja nije transformisana. Na BiH nivou, kao ni na entitetskom, nema politika, zakona, ni podzakonskih akata koji su doneseni i koji bi naložili hitnu transformaciju zaštite djece bez roditeljske brige, te osigurali uspostavljanje deinstitutionalizovanog sistema dječije zaštite. Politika u sferi hraniteljstva je pripremljena od strane Ministarstva rada i socijalne politike FBiH. Nacrt zakona o hraniteljstvu je pripremljen, i dalje je neizvjesno hoće li ući u proceduru usvajanja u formi u kojoj je pripremljen.

Dokument „Pravni aspekti socijalne zaštite djece u BiH“ koji je pripremio UNICEF sadrži izjave djece preko 18 godina starosti koja su primorana nastaviti da borave u institucijama za zaštitu djece, uslijed pomanjkanja drugih vidova smještaja dok ustanove nisu dovoljno efikasne da ih pripreme za odlazak.

„Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u RS za period 2009.-2014. godine“ ozbiljno tretira pitanje deinstitutionalizacije. U Strategiji, prioritet je smještanje djece bez roditeljskog staranja u porodice i potreba reorganizacije ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja u manje jedinice u kojima će se pružati različite usluge usmjerene ka prevenciji institucionalizacije.

3. PREGLED VAŽNIH DOKUMENATA I SISTEMA PRUŽANJA USLUGA DJEČIJE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI

3.1. Izvještaji, istraživanje i analize koje tretiraju oblast dječije zaštite u BiH

Prema podacima iz Izvještaja o razvoju BiH iz 2012. godine koji je pripremila Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, na osnovu provedenog istraživanja o potrošnji domaćinstava u 2011. godini, 17,9% BiH populacije živi u relativnom siromaštvu. Prema istom istraživanju, porodice sa dvoje ili više djece su najviše ugrožene.

Izvještaj „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH – šta funkcioniše, a šta ne“ rađen 2013. od strane IBHI-ja i Mastroškog Univerziteta, ozbiljno ukazuje na zaključak da u Federaciji BiH finansijske naknade u oblasti dječije zaštite djeluju regresivno, drugim riječima, veći dio ukupnih troškova ove vrste ide „bogatijem dijelu populacije“. Rezultat ove analize je baziran na podacima iz 2011. godine koji pokazuju da najsiromašnija petina primi 17,8% ukupnih naknada u oblasti dječije zaštite, dok najbogatija petina primi 25,1%. Analiza koju su radili IBHI, Univerzitet u Mastrohtu i „Custom Concept“ pokazuju da se većina propisanih prava u oblasti dječije zaštite u Federaciji BiH ne realizuju kao ni većina mjera i usluga. Određeni broj kantona u Federaciji BiH nije uveo pravo na dječiji dodatak a u većem broju kantona koji jesu regulisali pravo na dječiji dodatak pravo se ne realizuje ili se realizuje sa ozbiljnim zakašnjenjem (u nekim kantonima i do godinu dana). Visina dječijeg dodatka, prema ovom izvještaju, je između 12,00 i 33,00 KM. Dokumentacija i uslovi za ostvarenje prava na dječiji dodatak variraju od kantona do kantona, kao i ustanove koje su nadležne za provođenje aktivnosti na realizaciji prava na dječiji dodatak. Uvećan dječiji dodatak je regulisan samo u nekoliko kantona (Sarajevski, Bosansko-podrinjski i Tuzlanski kanton). Pravo na naknadu tokom porodijskog odsustva uslijed trudnoće, poroda i brige za dijete je različito riješeno u kantonima. Razlikuju se trajanje ovog prava, kao i visina naknade odnosno pomoći. Neki kantoni, kao što je Hercegovačko-neretvanski kanton uopće nisu riješili pitanje prava na naknadu zaposlenoj majci na porodijskom odsustvu. To pravo se realizuje kroz tužbe. U RS, prema izvještaju/studiji IBHI-ja i Univerziteta u Mastrohtu, sistem dječije zaštite je centralizovan. Pravo na dječiji dodatak i pravo na plaćeno porodijsko odsustvo se realizuje na osnovu

već uspostavljenog imovinskog cenzusa, dok se ostala prava realizuju u odnosu na stanje potreba ili rješavanja regulisanja statusa. Sistem dječije zaštite u RS je dio sistema socijalne zaštite za određene društvene rizike, kao što su materinstvo, porođaj, obrazovanje i socijalizacija djeteta. Društveni rizik materinstva, prema ovom izvještaju, osiguran je kroz pravo na kompenzaciju neto plate tokom porodijskog odsustva. Primarni uslov je da su uplaćivani doprinosi za dječiju zaštitu, dok je kriterij za visinu naknade isplaćen neto iznos ličnog dohotka. Svaki uočljivi nedostatak sredstava za servisiranje obaveza u RS se kompenzuje smanjenjem cenzusa i nominalnih iznosa prava na dječiji dodatak, prava na naknadu plate majci za vrijeme porodijskog odsustva odnosno materinski dodatak i nominalnih iznosa za pomoć za novorođenčce rješava se kreditom/debitom, prema izjavama u ovom izvještaju. Selektivnost i strogi kriteriji ostavljaju sve veći i veći broj djece u RS van sistema, posebno djece iz socijalno osjetljivih i socijalno isključenih grupa, što rezultira upitnošću realizacije ciljeva samog sistema.

Prema analizi koju je radio „Custom Concept“ u Federaciji BiH, u nekim kantonima, u cilju redovne realizacije prava i isplata u oblasti dječije zaštite, dolazi do smanjenja prava (kao što je u Zeničko-dobojskom kantonu), dok u nekim kantonima, zbog kašnjenja u isplatama naknada za vrijeme porodijskog odsustva, za majke u radnom odnosu, majke prekidaju odsustvo i vraćaju se na posao. Analiza koju je radio „Custom Concept“ pokazuje da, pored različitih pravnih rješenja koja se tiču dječijeg dodatka i pomoći i naknada za majke u radnom odnosu, različito se tretira uređenje i ostvarivanje dodatnih prava koja se odnose na predškolsko obrazovanje te osiguranje obroka u osnovnim školama. Ostvarenje ovih prava zavisi o dostupnosti sredstava u općinskim budžetima.

Prema „Alternativnom izvještaju o napretku 2014.“ koji su napisali Ombudsmeni BiH, pristup pravu na porodijsko odsustvo i naknadu je i dalje izuzetno otežan, iako je ovo pravo planirano i međunarodnim standardima za ljudska prava koja je BiH obavezna da primjenjuje. Politika prema porodijskom odsustvu u BiH, prema ovom izvještaju, neadekvatna je i nestimulativna, te predstavlja vrlo ozbiljan uzrok opadanja stope nataliteta u BiH, kako je naznačeno u „Alternativnom izvještaju o napretku 2014.“

Prema „Izveštaju o realizaciji akcionog plana za djecu BiH (2002.-2010.)“ napori su načinjeni kao bi se ispunio cilj realizacije aktivnosti planiranih akcionim planu. Nažalost, sve preduzete aktivnosti u praksi nisu stvorile pretpostavke za konzistentnu primjenu Konvencije UN o pravima djeteta. Sistem dječije zaštite i dalje nije harmonizovan. Nepodudaran je i diskriminatoran, i nažalost nedovoljno usmjeren na socijalno isključene kategorije djece.

Prema „Situacionoj analizi: Zaštita djece bez roditeljskog staranja u BiH“ koju su radili „Save the Children“ UK i UNICEF, u saradnji sa nadležnim entitetskim ministarstvima, u najvećem riziku od postajanja subjektom socijalne njege i zaštite su djeca iz porodica sa narušenim porodičnim odnosima. Praksa tokom posljednjih nekoliko godina potvrđuje da raste broj djece iz porodica sa poremećenim odnosima u porodici koja su registrovana kao zanemarena i odgojno zapuštena, djeca žrtve nasilja, djeca sklona agresivnom i nasilnom ponašanju, djeca uhvaćena u skitnji i prosjačenju.

3.2. Sistem pružanja usluga dječije zaštite u BiH

Razmatrajući pune ustavne nadležnosti FBiH i RS u oblasti socijalne i dječije zaštite kao i njihove specifičnosti, potrebno je posebno analizirati uslove u toj oblasti kako bi posmatrali sistem socijalne i dječije zaštite na nivou države, jer izvori koji su korišteni tokom pripreme ove analize to ne omogućavaju. Sve studije, izvještaji i analize kao i drugi korišteni materijali iz oblasti socijalne i dječije zaštite se obrađuju na entitetskom nivou. Teško je dobiti čak i precizne demografske podatke posebno kada se radi o djeci u BiH, a još teže sažeti postojeće podatke na nivou entiteta te ih prikazati kao podatke koji se odnose na socijalnu i dječiju zaštitu u BiH.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH u 2014., u našoj zemlji je živjelo 3.827.343 osoba.

Tokom iste godine, 30.268 djece je rođeno dok je 35.980 lica umrlo.

Bruto društveni proizvod po stanovniku (GDP/S) 7.123 KM.

Bruto društveni proizvod (BDP) u milionima 27.259.

Prosječna neto plata u BiH 830,00 KM.

Stopa zaposlenosti po MOR definiciji (ARS) 31/7.

Stopa nezaposlenosti po MOR definiciji (ARS) 27.5.

Bruto društveni proizvod II-15/II-14 4.4%.

Dug krajem 2011. je iznosio 6,6 milijardi KM¹, a unutrašnji dug u 2012.g. je iznosio 3 milijarde KM, što ukupno iznosi skoro 10 milijardi KM i predstavlja 40% BDP-a sa ozbiljnom napomenom da se u narednom periodu očekuje rast duga i pad BDP-a što se od 2012. kontinuirano i dešava (izvor: „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH – šta funkcioniše, a šta ne“).

U BiH gotovo trećina djece (30,6%) starosti od 5-15 godina je siromašna, mjerenjem pomoću apsolutne linije siromaštva (trošenje 238 KM mjesečno po osobi ili 7,93333 KM dnevno). Siromaštvo je još naglašenije među mlađom djecom (0-4 godine), od kojih je jedna trećina siromašna u četiri od šest dimenzija². Ovako organizovan sistem socijalne i dječije zaštite u BiH – u RS, a posebno u FBiH – ne predstavlja osnovu za smanjenje i eliminisanje siromaštva.

Sistem dječije zaštite u RS je centralizovan. Sistem se sastoji od kancelarije Ombudsmena BiH, Ombudsmena za djecu RS, Vijeća za djecu RS, Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva zdravstva i socijalne zaštite, Javnog fonda za dječiju zaštitu, centara za socijalni rad, službi socijalne i dječije zaštite, ustanova za socijalnu i dječiju zaštitu, domova za djecu bez roditeljskog staranja, udruženja građana i nevladinih organizacija.

Na području RS funkcioniše 45 centara za socijalni rad i 18 službi za socijalnu i dječiju zaštitu sa 614 zaposlenih od kojih su 366 stručni kadar.

Na području RS djeluje sedam institucija za socijalnu i dječiju zaštitu i domova za djecu bez roditeljskog staranja: Dom za djecu i mlade bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka, Javna ustanova

¹ 1 KM (Konvertibilna marka), kurs 1 EUR = 1,955830 KM
² Ferrone and Chzhen, 2015. (Dimenzije su: 1. ishrana, 2. zdravlje, 3. razvoj (igračke, knjige) 4. stega (fizička, psihička), 5. IK tehnologija (kompjuter, internet) i 6. stanovanje).

(JU) Dom za osobe sa invaliditetom Prijedor, JU Dom za stare Prijedor, JU Dom za osobe sa invaliditetom Višegrad, JU Dom za stare Istočno Sarajevo, JU Dom za stare Banja Luka, Centar za djecu i mlade sa teškoćama u razvoju „Budućnost“ Derвента.

U Federaciji BiH, sistem dječije zaštite je potpuno decentralizovan i sastoji se od Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH i na nivou Federacije: Ministarstva rada i socijalne politike i federalnih institucija za socijalnu zaštitu. Na kantonalnom nivou, kantonalnih ministarstva rada i kantonalnih institucija socijalne i dječije zaštite, domova za djecu bez roditeljskog staranja, centara za socijalni rad, službi socijalne i dječije zaštite, sigurnih kuća, dnevnih centara, privatnih centara i nevladinih organizacija. Na federalnom nivou postoje 2 kantonalna centra za socijalnu zaštitu i 22 službe za socijalni rad i dječiju zaštitu.

U Brčko distriktu BiH sistem dječije zaštite se sastoji od pododjeljenja za socijalnu i dječiju zaštitu koje funkcioniše u sklopu Vlade Brčko distrikta BiH i pod čijom nadležnošću je sve vezano za područje dječije zaštite, i u čijem sklopu funkcioniše centar za socijalni rad.

Važnu ulogu u prevenciji nasilja nad djecom, nasilja u porodici, maloljetničke delikvencije, prosjačenja, skitnje, radnog izrabljivanja i trgovine djecom imaju i nevladine organizacije. Sudeći po već postojećim protokolima, sporazumima i memorandumima koji regulišu odgovornosti i obaveze između vlade i nevladinih organizacija na području RS, Federacije BiH, kantona i općina, nevladine organizacije realizuju aktivnosti kao što su prihvati, smještaj, zaštita, rehabilitacija, resocijalizacija djece za koje postoji sumnja da su bili žrtve prosjačenja, krivičnih djela, nasilja, radnog izrabljivanja, seksualne eksploatacije, seksualnog zlostavljanja, potencijalne žrtve trgovine djecom itd.

Na području RS posebnu ulogu u smještaju ranjivih grupa djece, posebno djece koja su zatečena u prošnji, skitnji, radu na ulici, djece žrtava nasilja i potencijalnih žrtava trgovine djecom, kao i djece za koje postoji sumnja da su seksualno zlostavljana ima NVO „Nova Generacija“.

U Federaciji BiH djeluju NVO „MEDICA“, NVO „MFS-EMMAUS“, NVO „ZEMLJA DJECE“ NVO „ALTRUIST“ i NVO „FOND LOKALNE DEMOKRATIJE“.

Djeca sa invaliditetom u RS se, u velikom dijelu,

smještaju u NVO i udruženja. Na nivou RS, Udruženje „SVETIONIK“ i Udruženje „BISER“, u saradnji sa vladinim organizacijama, kreiraju politike, strategije i zakone koji regulišu oblast zaštite lica sa invaliditetom. Njihova uloga je važna u kreiranju izvještaja o primjeni Konvencije UN-a o pravima lica sa invaliditetom u RS. Udruženje lica sa invaliditetom (slijepi, nagluhi, paraplegičari i distrofičari) također daju poseban pečat alternativnoj zaštiti djece sa invaliditetom u RS. Zahvaljujući aktivnostima Udruženja lica sa invaliditetom, u zadnjih deset godina u RS je u funkciju stavljeno nekoliko centara za dnevni boravak osoba sa teškoćama u mentalnom razvoju i kombinovanim smetnjama. Centri su stavljeni u funkciju u Trebinju, Gackom, Foči, Nevesinju, Istočnom Sarajevu, Srpcu i Banjoj Luci.

U Federaciji BiH udruženja lica sa invaliditetom (slijepi, nagluhi, paraplegičari, distrofičari, lica sa mentalnim smetnjama), koja su organizovana na federalnom i kantonalnom nivou, pružaju značajnu podršku porodicama lica sa invaliditetom među kojima su Udruženje „Humanost“ Zenica, Udruženje „Kuća nade“ Odžak, Udruženje „Koraci nade“ Tuzla, Udruženje „Los Rosales“ Mostar, Udruženje „Duga“ Novi Travnik, Udruženje „Edus“ Sarajevo, Udruženje „OAZA“ Sarajevo i Udruženje „SUMERO“. Aktivnosti koje realizuju spomenuta udruženja i druge organizacije, koje nisu nabrojane u Analizi, od ključne su važnosti za stavljanje ovih centara u funkciju u Federaciji BiH kao što su centri u Sarajevu, Mostaru, Maglaju, Tuzli, Bihaću, Zavidovićima, Olovu itd.

Nažalost, uloga privatnog sektora u dječijoj zaštiti je skoro nepostojeća. Izuzetak su situacije u kojima privatni sektor učestvuje u osiguranju neophodnih materijala za dječiju službu. Učešće privatnog sektora se ogleda u povremenim donacijama dnevnim centrima, podršci za organizaciju radionica, štampanje brošura, priručnika i propagandnih materijala.

3.3. Mjere, usluge i prava djece u BiH

3.3.1. Republika Srpska

3.3.1.1. Porodični zakon RS

Kako je već rečeno, nadležnost u oblasti dječije zaštite u RS je regulisana, prije svega, Porodičnim zakonom RS, Zakonom o socijalnoj zaštiti RS, Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom u krivičnom postupku RS i Zakonom o dječijoj zaštiti RS. Pored ovih zakona, RS

je donijela niz sekundarnih akata čiji je cilj realizacija, u najboljem interesu djece u RS. Pitanje zaštite djece bez roditeljskog staranja je regulisano Porodičnim zakonom u RS. U skladu sa odredbama Porodičnog zakona u RS, djeca čiji su život i zdravlje ugroženi uslijed zanemarivanja će se izmjestiti iz porodice i smjestiti kroz adekvatne forme zaštite, u skladu sa odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti. O optimalnom načinu smještanja djeteta odlučuje zakonom određen staratelj koji je dodijeljen djetetu, odmah po izmještanju iz porodice. Staratelj je dužan da donese odluku o smještanju djeteta. U slučaju kada su roditelji nepoznati ili su dijete napustili, odnosno ne vode brigu o djetetu ili nemaju poznato prebivalište, dijete se dodjeljuje staratelju. U slučaju kada se dijete izuzima iz porodice, djetetu se dodjeljuje staratelj. Staratelj je primarno zadužen za brigu o djetetom životu, zdravlju, obrazovanju, imovini i drugim pitanjima od važnosti za zaštitu najboljih interesa djeteta. Staratelj ima obavezu da omogući održavanje kontakata između članova porodice i roditelja ukoliko održavanje kontakata ne ugrožava život i zdravlje djeteta.

Ukoliko su roditelji djeteta preminuli, imaju nepoznato prebivalište ili ne brinu o životu i zdravlju djeteta, ukoliko su roditelji napustili dijete i ne brinu o djetetu duži period vremena, ukoliko su preminuli, u skladu sa odredbama Porodičnog zakona RS dijete bez roditeljskog staranja se kroz usvajanje smješta u optimalan smještaj. Usvajanje u RS je najbolja opcija, ali u usporedbi sa ostalim formama brige o djeci bez roditeljskog staranja je i najmanje prisutna.

3.3.1.2. Zakon o socijalnoj zaštiti RS

Odredbama Zakona o socijalnoj zaštiti u RS djeci su omogućena sljedeća prava: novčana pomoć, dodatak za pomoć i njegu drugog lica, podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju, smještaj u ustanovu ili drugu porodicu, jednokratna finansijska pomoć, zdravstveno osiguranje, usluge socijalnog rada i druga prava. Sva navedena prava se finansiraju iz budžeta općine. Sva navedena prava mogu ostvariti djeca koja su ugrožena porodičnom situacijom, djeca sa teškoćama u fizičkom i psihičkom razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim okolnostima, odgojno zanemarena djeca, djeca žrtve nasilja i djeca žrtve trgovine ljudima. Djeca u RS, navedena prava mogu ostvariti ukoliko ispunjavanju zakonom propisane uslove. U skladu sa zakonom, Centar za socijalni rad je organ nadležan za ostvarivanje prava djece, a sredstva se osiguravaju u općinskim budžetima. U budžetu RS za 2014., za finansiranje socijalne zaštite je osigurano 23.069.999,26 KM od čega je 18.302.786,28 KM za sufinansiranje prava korisnika, 2.762.213,00 KM za sufinansiranje rada institucija za socijalnu i dječiju zaštitu dok 2.000.000,00 KM izdvojeno za finansijsku pomoć Javnom fondu za dječiju zaštitu RS. Jedinice lokalne samouprave su za finansiranje prava, mjera i usluga socijalne zaštite, u skladu sa zakonom RS, izdvojile iznos od 43.737.063, 20 KM. Ukupna izdvajanja iz budžeta RS i budžeta lokalnih zajednica, za ostvarivanje prava korisnika, u skladu sa zakonom u 2014. (Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite RS 2014.g.) su iznosila 62.044.849,48 KM.

Pregled vrste pomoći, broj korisnika i iznos sredstava za isplatu u 2014. godini prikazan je u Tabeli 1.

Tabela 1: Broj korisnika i iznos sredstava za isplate

Redni broj	Prava	Broj korisnika	Iznos sredstava	%
1.	Novčana pomoć	5.219	7.911.531,77 KM	18
2.	Dodatak za pomoć i njegu drugog lica	20.270	23.252.780,48 KM	53
3.	Podrška u izjednačavanju mogućnosti djece i omladine sa smetnjama u razvoju	472	511.511,47 KM	1
4.	Smještaj u institucije socijalne zaštite	1.059	7.836.646,46 KM	18
5.	Smještaj u hraniteljske porodice	426	2.004.301,49 KM	4
6.	Pomoć u kući	217	299.745,33 KM	1
7.	Dnevni boravak	230	321.813,00 KM	1
8.	Jednokratna finansijska pomoć	11.413	1.598.733,20 KM	4
9.	Ukupno	39.306	43.737.063,20KM	100

U gore prikazanoj tabeli, vidljivo je da je najveći postotak sredstava, odnosno više od polovine tj. 53% izdvojen za dodatak za pomoć i njegu drugog lica. Za ostalih sedam prava, od ukupno izdvojenih sredstava, 47% je isplaćeno iz sredstava iz budžeta RS. Kao što se može vidjeti iz tabele, procentualno najmanje finansijskih sredstava je izdvojeno za pomoć u kući i dnevni boravak, odnosno za neinstitucionalizovane forme staranja.

Također, važno je naglasiti da se na ime institucionalnog smještaja u RS i dalje izdvaja visok postotak sredstava što je još jedna potvrda da se u RS, ali i u FBiH još nije postigao značajan napredak u reformi sistema socijalne zaštite, posebno u smislu deinstitutionalizacije.

Broj korisnika socijalne i dječije zaštite, po institucijama i iznosu izdvojenih sredstava u 2014. Godini je prikazan u Tabeli 2 (izvor podataka je Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite RS za 2014.).

Tabela 2: Broj korisnika socijalne i dječije zaštite, po instituciji i iznosu izdvojenih sredstava u 2014.

Redni broj	Institucija	Iznos sredstava	Broj korisnika
1.	Dom za djecu i mlade bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka,	1.656.698,30 KM	150
2.	Javna ustanova (JU) Dom za osobe sa invaliditetom Prijedor	2.333.348,55 KM	225
3.	JU Dom za stare Prijedor	1.838.840,00 KM	198
4.	JU Dom za osobe sa invaliditetom Višegrad	1.729.649,00 KM	200
5.	JU Dom za stare Istočno Sarajevo	1.230.249,00 KM	135
6.	JU Dom za stare Banja Luka	3.105.465,48 KM	310
7.	Centar za djecu i mlade sa teškoćama u razvoju „Budućnost“ Derвента	939.603,00 KM	76
8.	Ukupno	12.801.849,33 KM	1.126 korisnika

Kao što je vidljivo u Tabeli 2, u RS kao i u Federaciji, funkcionišu institucije koje na jednom mjestu osiguravaju veliki broj korisnika. Ovo je usprkos preuzetim obavezama iz ratifikovanih konvencija i planu deinstitutionalizacije, odnosno smanjenja kapaciteta institucija za socijalnu i dječiju zaštitu te potrebe stavljanja u funkciju malih porodičnih domova i sl.

U RS veliki iznos sredstava se izdvaja za funkcionisanje institucija za socijalnu i dječiju zaštitu. Usluge korisnicima institucija za socijalnu i dječiju zaštitu u RS pruža 420 zaposlenih od čega su 254 socijalni radnici (izvor: Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite RS).

3.3.1.3. Zakon o dječijoj zaštiti RS

Odredbe Zakona od dječijoj zaštiti RS nalažu da porodice sa djecom u RS mogu ostvariti pravo na: dodatak na djecu, materinski dodatak, pomoć za opremu novorođenčeta, pravo na naknadu plate

za vrijeme korištenja porodičnog odsustva i pravo na zadovoljenje razvojnih potreba djece. Sredstva za ostvarivanje spomenutih prava se finansiraju od strane Fonda za dječiju zaštitu RS dok je nadležni organ za postupanje centar za socijalni rad.

Pravo na dodatak na djecu se ostvaruje za drugo, treće i četvrto dijete u porodici, u zavisnosti od finansijskog položaja porodice, redosljeda rađanja, starosti djeteta a na osnovu podnesenog zahtjeva. Pravo na dodatak na djecu ima svako dijete do 15 odnosno 26 godina starosti. Osnovni preduslov za ostvarivanje ovog prava je finansijski cenzus. Finansijski cenzus za dodatak na djecu određuje direktor Javnog fonda za dječiju zaštitu, u zavisnosti od broja korisnika, dostupnosti sredstava, varijacija u platama i drugih ekonomskih parametara. Finansijski cenzus u 2013. godini je definisan na način da ukupni mjesečni prihod ostvaren šest mjeseci prije podnošenja zahtjeva nije prešao 75,00 KM po članu porodice, odnosno da

katastarski prihod po članu porodice nije prešao 1,90 KM. Nezavisno od finansijskog cenzusa, pravo na dodatak na djecu mogu ostvariti djeca palih boraca, djeca ratnih vojnih invalida 1. i 2. kategorije, djeca bez roditeljskog staranja, kategorisana djeca, djeca korisnici socijalne pomoći, djeca koja pate od celijakije i drugih hroničnih bolesti. Ova djeca ostvaruju pravo na dodatak na djecu do svoje 19. godine. Strogi kriteriji za ostvarivanje prava na dodatak na djecu ostavljaju značajan broj djece van sistema. Nedostatak sredstava za refundaciju naknada za vrijeme porodijskog odsustva se kompenzuje smanjenjem cenzusa i nominalne vrijednost prava na dodatak na djecu, materinskog dodatka i prava za pomoć za opremu novorođenčeta. Smanjenjem cenzusa, broj korisnika prava se smanjuje i broj porodica u riziku od siromaštva se povećava kao i uslovi za redovne isplate refundacija za porodijsko odsustvo. Na ovaj način sve više izuzetaka se pravi u odnosu na osnovne ciljeve sistema dječije zaštite u RS koji treba da stvori osnovne uslove za približno ujednačavanje nivoa zadovoljavanja razvojnih potreba djece.

3.3.1.3.1. Pravo na materinski dodatak

Pravo na materinski dodatak ostvaruje svaka majka pod uslovima i na način propisan zakonom. Osnova za ostvarivanje prava je finansijski cenzus. Finansijski cenzus, kao i u slučaju dodatka na djecu, određuje direktor Javnog fonda za dječiju zaštitu, uz saglasnost upravnog odbora Fonda. Pored finansijskog cenzusa, uslov za ostvarivanje ovog prava je da porodilja ne ostvaruje pravo na naknadu plate.

3.3.1.3.2. Pomoć za opremanje novorođenčeta

Ovo je neselektivno pravo, neograničeno u pogledu materijalnog statusa i uključuje svu djecu gdje bar jedan od roditelja ima prebivalište u RS. Visina pomoći se određuje kao 50% prosječne neto plate ostvarene po zaposlenom u privredi, u prethodnoj godini.

3.3.1.3.3. Pravo na naknadu plate

Porodilja, u skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti, ima pravo na naknadu plate u visini prosječne plate koja je ostvarena u zadnja tri mjeseca. Visina plate se usaglašava sa rastom prosječne plate u RS. Pravo na naknadu plate traje dvanaest, u slučaju blizanaca i za treće dijete 18 mjeseci koju od prvog mjeseca kao i za ostalih 11, odnosno 17, isplaćuje poslodavac. Refundaciju isplaćene plate vrši Javni fond za dječiju zaštitu.

3.3.1.3.4. Pravo na zadovoljavanje razvojnih potreba djece

Ovo pravo ostvaruju djeca u RS do 15 godina starosti u skladu sa programom koji donosi Javni fond za dječiju zaštitu RS.

3.3.1.3.5. Pravo na regresiranje troškova boravka djece u predškolskoj ustanovi

Pravo na regresiranje troškova boravka djeteta u predškolskoj ustanovi je određeno kao 80% od prosječne ekonomske cijene boravka u predškolskoj ustanovi. Ovo pravo utvrđuje nadležni općinski organ kao i uslove, način i procedure ostvarivanja ovog prava.

3.3.1.3.6. Boravak djece uzrasta do deset godina u predškolskoj ustanovi

Djeca predškolskog uzrasta imaju pravo na boravak, predškolski odgoj i obrazovanje, te preventivnu zdravstvenu zaštitu u predškolskim ustanovama, dok djeca do deset godina starosti imaju pravo boravka. Uslove, način i proceduru za ostvarivanje ovog prava propisuje nadležni općinski organ.

3.3.1.3.8. Pravo na odmor i rekreaciju

Djeca do 15 godina starosti imaju pravo na odmor, ishranu, rekreaciju i obrazovni rad, pod uslovima i na način propisan od strane nadležnog općinskog organa.

Pregled sredstava izdvojenih od strane Javnog fonda za dječiju zaštitu RS u 2014. za finansiranje dječije zaštite je prikazan u Tabeli 3. (Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite RS za 2014.)

Tabela 3. Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite RS

Redni broj	Vrsta	Iznos sredstava	Broj isplata
1.	Naknada plate tokom korištenja porodijskog odsustva	26.713.673,00 KM	3.445
2.	Naknada za rad na pola radnog vremena	568.539,00 KM	144
3.	Novčana naknada	2.267.450,00 KM	2.670
4.	Pomoć za opremu za novorođenčad	2.369.250,00 KM	9.479
5.	Dodatak na djecu	20.971.021,00 KM	31.928
6.	Jednokratna pomoć za 3. i 4. dijete	898.500,00 KM	1.271
7.	Problemi u razvoju djece – socijalizacija	1.003.781,00 KM	2.077

Ukupan budžet Javnog fonda za dječiju zaštitu RS je u 2014. iznosio 56.5 miliona KM. Najviše sredstava je usmjereno na naknadu plata za vrijeme korištenja porodijskog odsustva i dodatak na djecu. Najmanje sredstava je izdvojeno za naknadu za rad na pola radnog vremena i jednokratnu pomoć za treće i četvrto dijete. Usprkos činjenici da sistem u RS nastoji da znatno ojača porodice kako bi povećao stopu nataliteta, te stimulisao majke da rađaju više djece, ovi podaci ukazuju da prenatalne mjere nisu značajno doprinijele rastu prirodnog priraštaja u RS.

3.3.1.3.7. Projekti realizovani u RS tokom 2014.

Značajan broj važnih projekata, usmjerenih na jačanje kapaciteta zaposlenih u polju dječije zaštite, ali i jačanje kapaciteta djece realizovan je u RS tokom 2014. Nažalost, programi i projekti nisu licencirani od strane nadležnog ministarstva ali je ministarstvo podržalo ili prihvatilo neke od programa i projekata koje su inicirale i implementirale NVO. Među tim projektima potrebno je izdvojiti:

- projekat „Socijalizacija djece RS Kumbor“ čiji je cilj ispunjenje razvojnih potreba djece;
- projekat „Socijalna zaštita i inkluzija u BiH“, čiji je cilj smanjenje siromaštva među djecom;
- projekat „Razvoj hraniteljstva u Republici Srpskoj“, čija namjera je da kroz intenzivne treninge zaposlenih u centrima za socijalni rad ojača kapacitete za evaluaciju hraniteljskih porodica;
- projekat „Pravda za svako dijete usmjeren na poboljšanje kapaciteta centara u procesu resocijalizacije i reintegracije maloljetnih prestupnika;

- projekat „Razvoj i saradnja u regiji Birač“ čiji je glavni cilj pružanje podrške lokalnim vlastima koja bi vodila eliminaciji socijalne isključenosti djece, siromaštva među djecom, diskriminacije, nejednakosti u pristupu osnovnim uslugama – testiranje cjelokupne socijalne zaštite. Projekat je zajednička inicijativa UNDP-a, UNICEF-a i UNHCR-a, a uključuje regiju Bratunca, Milića, Srebrenice, Vlasenice i Zvornika; finansira se sredstvima Vlade Kraljevine Holandije;
- „Projekat podrške mrežama socijalne sigurnosti i zapošljavanju“ Svjetske banke. Predmet projekta su novi modeli ciljanja za gotovinske transfere u BiH.
- projekat „Pasoš kompetencija“ koji implementira njemačka organizacija GIZ kako bi ojačala sistem socijalne zaštite u domenu zapošljavanja i samozapošljavanja.

Ovo su samo neki od projekata na nivou RS čiju je realizaciju odobrilo ministarstvo. U Republici Srpskoj u 2014. socijalnom i dječijom zaštitom je obuhvaćeno više od 70.000 korisnika.

3.3.1.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku u RS

Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku u RS je u većem dijelu, usklađen sa međunarodnim standardima. Nažalost, zakon nije primarno preventivan. S obzirom da tretira djecu koja došla u sukob sa zakonom, zakon uglavnom sadrži odredbe koje imaju karakter opće i posebne prevencije koja je rezultat institucionalnog i neinstitucionalnog sankcionisanja. Zakon je u RS

u primjeni od 2011. godine pa ozbiljnija analiza rezultata postignutih od početka primjene ovog zakona, odnosno na nivou zaštite djece – počinitelja krivičnih djela, još nije urađena. Objektivno govoreći, s obzirom na relativno kratak period vremena od početka primjene zakona, nije moguće uraditi valjanu analizu korištenjem podataka iz službenih evidencija.

Karakteristično za Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u RS je sljedeće:

- alternativne mjere su zamišljene i organizovane kvalitetno;
- provodi se nadzor suda nad izvršenjem sankcija;
- zaštita prava djeteta kroz uvođenje zaštitnih mjera (dva saslušanja najviše, audio i video zapis, prisustvo advokata, jačanje kapaciteta profesionalaca, uvođenje stručnjaka u rad sudova i tužilaštava, stavljanje posebnog odjeljenja za maloljetnike u funkciju) značajno je poboljšano.
- posebno postupati sa djecom žrtvama krivičnih djela.

Vidljive mane zakona su da neke od ovih odredbi nisu primjenjive. Kvalitetu alternativnih mjera također nije moguće procijeniti zbog objektivnih i subjektivnih razloga, jer većina alternativnih mjera još nije u primjeni. Činjenica je da je zakon ostavio mogućnost da se na dobrovoljnoj osnovi, prijavom na javni poziv, ustanove socijalne zaštite, nevladine organizacije, udruženja građana i preduzeća stavljaju na listu subjekata koji učestvuju u izvršenju alternativnih mjera (društveno koristan rad). Zbog ove činjenice, sudovi nemaju mogućnost izricanja alternativnih mjera, i to iz razloga što se na javni poziv uglavnom niko ne prijavljuje. Bez jasne (zakonske) obaveze, posebno kada je riječ o ustanovama socijalne zaštite, nekim nevladinim organizacijama i udruženjima građana, ovaj problem neće biti riješen. Problem u izvršenju alternativnih mjera ogleda se i u nepostojanju adekvatnih institucija za liječenje, izostanak podrške škole, nedostatku medijatora/posrednika.

3.3.2. Brčko distrikt BiH

3.3.2.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH

Područje socijalne i dječije zaštite u Brčko distriktu BiH regulisano je Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH. Prema zakonu, korisnici su djeca bez roditeljskog staranja, djeca ometena u

fizičkom i psihičkom razvoju, odgojno zanemarena i zlostavljana djeca. Djeca po osnovu Zakona o socijalnoj zaštiti mogu ostvariti pravo na **smještaj u ustanove socijalne zaštite, pravo na smještaj u drugu porodicu i pravo na materijalne pomoći**. Od prava na materijalnu pomoć djeca u Brčko distriktu mogu ostvariti pravo na porodični doplatak, pravo na doplatak za školovanje i osposobljavanje za rad i doplatak za njegu i pomoć drugog lica.

Porodični doplatak ostvaruju članovi porodice korisnika stalne osnovne novčane pomoći. Pravo na porodični doplatak utvrđuje su u visini 20% od iznosa stalne osnovne novčane pomoći. Djeca koja ostvaruju pravo na dodatak za školovanje i osposobljavanje za rad ne mogu ostvariti i pravo na porodični doplatak.

Pravo na doplatak za školovanje i osposobljavanje pripada korisnicima stalne osnovne novčane pomoći za svako dijete starosti do 26 godina ako je na redovnom školovanju i određeno je u visini 30% od iznosa stalne osnovne novčane pomoći. Ovo pravo ne pripada djeci korisnika koji imaju pravo na dječiji doplatak.

Doplatak za njegu i pomoć drugog lica pripada djetetu iz porodice koja je korisnik stalne osnovne novčane pomoći, koje stiče pravo ako je paralizovano, pati od mišićne distrofije, sa teškoćama u fizičkom i mentalnom razvoju, slijepo, nepokretno itd. Visina ove pomoći je minimalno 70% iznosa stalne osnovne novčane pomoći.

3.3.2.2. Zakon o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH

Zakon o dječijoj zaštiti Brčko distrikta BiH reguliše pravo na:

- naknadu plate za vrijeme porodiljskog odsustva ili produženog porodiljskog odsustva;
- materinski dodatak;
- pomoć za opremu novorođenčeta;
- doplatak za djecu.

Naknada plate za vrijeme porodiljskog odsustva ili produženog porodiljskog odsustva za zaposlenog roditelja ili staratelja

za zaštitu djece ostvaruje se u skladu sa propisima o radu. Pravo na porodiljsko odsustvo je osigurano tokom 12 mjeseci. Naknada se prima iz budžeta Brčko distrikta BiH i određuje se na osnovu visine prosječne plate tokom tri zadnja mjeseca, pod uslovom da su

vršene redovne uplate doprinosa za zdravstveno i penzijsko-invalidsko osiguranje. U 2014. godini u Brčko distriktu bilo je prosječno mjesečno 80-112 korisnica ovog prava. Na ime naknade u 2014. godini izdvojeno je 1.400.000,00 KM.

Pravo na materinski dodatak se isplaćuje nezaposlenim majkama porodiljama ako su redovno prijavljene na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Brčko distrikta BiH. Materinski dodatak se isplaćuje u iznosu od 15% od prosječne plate ostvarene u Brčko distriktu BiH u prethodna 3 mjeseca. Materinski dodatak je u 2014. isplaćen u iznosu od 137.160,00 KM za 50-60 korisnica mjesečno.

Pomoć za novorođenčad se ostvaruje bez izuzetka, za svako novorođeno dijete. Jednokratna pomoć za novorođenčad iznosi 25% prosječne plate u Brčko distriktu BiH. Na ime ovog prava je u 2014. isplaćeno 135.350,00 KM.

Dječiji doplatok ostvaruju djeca do navršениh 15 godina života, odnosno ako su na redovnom školovanju ili ako su nesposobna za rad, a nesposobnost je nastupila prije 15. godine života, sve dok traje onesposobljenost, odnosno do navršene 26. godine života. Osnovni uslov za ostvarivanje prava na dječiji doplatok je da prihod po članu domaćinstva ne prelazi 15% prosječne plate u Brčko distriktu BiH i da katastarski prihod u prethodnoj godini ne prelazi 3% prosječnog katastarskog prihoda po hektaru zemlje. Bez obzira na prihode odnosno imovinski cenzus, djeca sa invaliditetom ostvaruju pravo na dječiji doplatok. Visina dječijeg doplatka je određena kao 10% od prosječne plate u Brčko distriktu BiH. Kao i u entitetima Bosne i Hercegovine (FBiH i RS) i djeca u Brčko distriktu BiH imaju pravo na uvećan dječiji doplatok. Ukupno 8.500 djece u Brčko distriktu BiH ostvarilo je pravo na dječiji doplatok. Na ime dječijeg doplatka u 2014. godini je isplaćeno 9.770.360,00 KM.

3.3.2.3. Porodični zakon Brčko distrikta BiH

Djeca bez roditeljskog staranja u Brčko distriktu BiH, kao i u RS i FBiH, u skladu sa odredbama Porodičnog zakona, imaju pravo na dva oblika zaštite, starateljstvo i usvajanje. Institut starateljstva i institut usvajanja su potpuno identično definisani kao u entitetima i imaju isti cilj. Kada je riječ o pravima i dužnostima roditelja, odredbe Porodičnog zakona Brčko distrikta BiH ne razlikuju se mnogo od odredbi porodičnih zakona u FBiH i RS. Odredbe Porodičnog zakona Brčko distrikta

BiH nalažu da će roditelji koji ne vode brigu biti upozoreni. Ako roditelji ugroze interese djeteta sud će u vanparničnom postupku oduzeti pravo roditelju da živi sa djetetom. Ako roditelji zanemaruju i zlostavljaju djecu, sud će im u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko starateljstvo.

3.3.2.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u Brčko distriktu BiH na snazi od je 2012. Odredbe ovog zakona su uglavnom iste kao i odredbe Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima Republike Srpske i Federacije. Za razliku od RS i FBiH, Brčko distrikt BiH ima adekvatno iskustvo u primjeni zakona kao i rezultate primjene novog propisa. Prema informacijama od Centra za socijalni rad, najčešće korištene mjere su opomene i odgojne preporuke. Mjera upozorenja – policijsko upozorenje izricana je često i ima ozbiljan obeshrabrujući efekat na djecu koja su prvi put počinila krivično djelo. Većini djece koja su po prvi put prekršila zakon se izriče mjera upozorenja – policijsko upozorenje što rijetko rezultuje malim, skoro beznačajnim brojem recidiva. Lično izvinjenje oštećenom i obavezno pohađanje škole kao odgojne preporuke često se koriste u sudskim presudama, odlukama sudova i tužilaštava. Naknada štete, rad bez kompenzacije u humanitarnim organizacijama se ne koriste u odlukama sudova i tužilaštava. Od odgojnih mjera koje su propisane zakonom često se koriste mjere pojačanog nadzora, od strane roditelja, staratelja ili usvojlaca. Mjera pojačanog nadzora u drugoj porodici u sudskoj praksi Brčko distrikta od 2012. godine nije izricana. Mjere upozorenja i upućivanja sudske opomene u praksi koriste sudovi. Odgojne mjere i sankcionisanje u postupanju sa djecom i maloljetnicima u Brčko distriktu BiH su izricane samo u malom broju predmeta/slučajeva.

3.3.3. Federacija Bosne i Hercegovine

Već je spomenuto da je sistem dječije zaštite u Federaciji decentralizovan i kompleksan jer su nadležnosti povjerene Federaciji i kantonima dok je implementacija u potpunosti odgovornost kantona. U Federaciji Bosne i Hercegovine, dječiju zaštitu reguliše federalni Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica sa djecom, zajedno sa kantonalnim propisima o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i porodica sa djecom, podzakonskim aktima koje su usvojile Vlada Federacije

i vlade kantona. Zakon o socijalnoj zaštiti u Federaciji uređuje osnove socijalne i porodične zaštite djece dok kantonalni propisi regulišu prava, mjere i usluge službi socijalne i dječije zaštite, nivo i obim prava, uslove, način i procedure ostvarivanja prava i ostale stvari od interesa za dječiju zaštitu. Dalje, federalni zakon konsoliduje razna područja socijalne politike (dječija zaštita, socijalna zaštita, briga za porodicu, brigu o osobama sa invaliditetom i civilnim žrtvama rata), što ovaj pravni akt čini kompleksnim i teškim kako za primjenu tako i za praćenje. Kompleksnost zakona je utoliko veća, jer je kantonima ostavljena nadležnost da donose propise kojima se dalje uređuje dječija zaštita, što čine bez jedinstvenih i zajedničkih smjernica, tako da svaki kanton ima svoj sistem gdje se kantonalni sistemi međusobno razlikuju. U većini slučajeva, kantonalni propisi odstupaju od odredbi federalnog zakona po pitanju minimalnih, osnovnih prava, garantovanih federalnim zakonom. Prava iz područja dječije zaštite i prava koja djeca ostvaruju po osnovu socijalne zaštite se u potpunosti finansiraju iz budžeta kantona i općina, dok se prava koja djeca ostvaruju po osnovu invaliditeta finansiraju iz budžeta Federacije. Neki kantoni kao što su Hercegovačko-neretvanski, Posavski i Kanton 10 su donijeli zakone koji uopće ne uređuju zaštitu porodica sa djecom. Prava djece se kreću od prava na socijalnu zaštitu kao prava na novčanu pomoć,

smještanje u ustanove socijalne zaštite, ustanove za brigu o djeci bez roditeljskog staranja ili hraniteljske porodice, u sigurne kuće, obuka za život i rad, do prava iz domena dječije zaštite kao što je pravo na dječiji dodatak, naknada za zaposlene i nezaposlene majke, pomoć pri njezi djeteta do šest mjeseci starosti, ishrana dojilja, jednokratna pomoć za novorođenčad, osiguravanje boravka u predškolskim ustanovama, osiguravanje obroka tokom boravka u osnovnoj školi, jednokratne pomoći novim majkama sve do prava po osnovu invaliditeta odnosno prava na lični dodatak po osnovu invaliditeta, prava na naknadu za njegu i pomoć drugog lica i prava na ortopedsku pomagala.

3.3.3.1. Prava po osnovu socijalne zaštite u FBiH

Zakoni o osnovama socijalne zaštite djece se općenito primjenjuju. Razlikuju se koraci za ostvarivanje, osnova, te nivo utvrđenih prava. Pravo na novčanu pomoć za djecu se stiže na osnovu socijalne zaštite člana domaćinstva porodice korisnika. Na taj način, na primjer, ukupan iznos novčane pomoći glavi domaćinstva uvećan je za svakog sljedećeg člana domaćinstva, sa različitim postocima po kantonima, dok se pravo na naknadu za smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu ostvaruje u svim kantonima, ali sa značajnim razlikama u iznosima gdje je npr. u Zeničko-dobojskom kantonu iznos od 216,00 KM dok je u Sarajevskom kantonu iznos naknade 470,00 KM.

Tabela 4: Pregled ostvarivanja prava djece po osnovu socijalne zaštite, po kantonima u 2013.

Redni broj	Kanton	Jednokratna novčana pomoć	Višekratna novčana pomoć	Stalna novčana pomoć	Smještaj u domove za djecu bez roditeljskog staranja	Smještaj u porodice	Strukovno obrazovanje i obuka	Dnevni centar	Smještaj u sigurne kuće
1.	Unsko-sanski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	-	-
2.	Posavski	Da	-	Da	Da	Da	-	-	-
3.	Tuzlanski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	-	Da
4.	Zeničko-dobojski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	-	Da
5.	Bosansko-podrinjski	Da	-	Da	Da	Da	Da	-	Da
6.	Srednjobosanski	Da	Da	Da	Da	Da	-	-	-
7.	Hercegovačko-neretvanski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	-	-
8.	Zapadno-hercegovački	Da	Da	Da	Da	Da	Da	-	-
9.	Sarajevski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Da
10.	Kanton 10	Da	Da	Da	Da	Da	-	-	-

Kao što je i vidljivo, prava izlistana u Tabeli 4. ostvaruju se u većini kantona. Sredstva za finansiranje ovih prava se u većini osiguravaju iz kantonalnih budžeta izuzev jednokratne pomoći koja se osigurava iz kantonalnih, ali i općinskih budžeta. Visina iznosa novčane pomoći (jednokratne, višekratne i stalne) razlikuju se od kantona do kantona i zavisi od finansijske situacije

u kantonu. Osnova za ostvarivanje prava se također razlikuje među kantonima. Pregled korisnika i iznosa isplaćenih na ime novčane pomoći, po kantonima u FBiH u 2011. prikazan je u Tabeli 5 (izvor: „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH, Šta funkcioniše, a šta ne“).

Table 5: Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u FBiH

Redni broj	Kanton	Broj korisnika	Ukupni iznos sredstava
1	Unsko-sanski	1.266	1.514.516,00 KM
2	Posavski	n/a	694,727,00 KM
3	Tuzlanski	16.349	10.945,643,00 KM
4	Zeničko-dobojski	3.119	6.476.104,00 KM
5	Bosansko-podrinjski	924	1.477.756,00 KM
6	Srednjobosanski	3.810	3.828.000,00 KM
7	Hercegovačko-neretvanski	2.401	3.486.575,00 KM
8	Zapadno-hercegovački	1.193	1.758.176,00 KM
9	Sarajevski	12.164	12.609.144,00 KM
10	Kanton 10	740	999.654,00 KM
Total		41.966	43.799.294,00 KM

Na ime stalne novčane pomoći u 2011. isplaćeno je 11,842,739.17 KM, na ime smještaja u drugu porodicu za 510 korisnika isplaćeno je 2,352,256.00 KM. Na ime smještaja u institucije socijalne zaštite koje pokrivaju:

- 1260 lica koja su smještena u tri institucije za njegu lica sa mentalnim oštećenjima koje je osnovala FBiH;
- 628 djece koja su smještena u dvanaest institucija za smještaj djece bez roditeljskog staranja;
- 13 djece u Zavodu za odgoj muške djece i omladine;
- 1500 korisnika u jedanaest institucija za brigu o starijim licima.

Na ime stalne novčane pomoći ukupno je izdvojeno 19.600.647,26 KM.

Iznosi izdvojeni za socijalnu zaštitu u Federaciji Bosne i Hercegovine nisu zanemariva, ali svejedno nemaju efekta na smanjenje siromaštva. Ovo znači da mjere nisu ciljane na osobe u stanju socijalne potrebe

odnosno da je mali broj onih koji ostvaruju prava, a u stanju su socijalne potrebe. Nažalost, rješenja u zakonima su postavljena tako da budu se veći dio prava ostvaruje na osnovu statusa dok su kriteriji koji su postavljeni u postojećoj legislativi prevladani.

3.3.3.2. Prava po osnovu porodične zaštite u FBiH

Prava koje ostvaruju porodice sa djecom variraju od kantona do kantona. U nekim kantonima, kao što je Sarajevski kanton, sva zakonski propisana prava se ostvaruju i to pravo na dječiji dodatak, naknada za majke u radnom odnosu i nezaposlene majke, pomoć za ishranu djeteta do šest mjeseci, ishrana za dojilje, jednokratna pomoć za novorođenčad, psihosocijalni tretmani supružnika, boravak u predškolskim ustanovama, osiguravanje jednog obroka dnevno u osnovnim školama, osiguravanje školarina i stipendija za učenike i studente. U nekim kantonima se ova prava ostvaruju samo djelomično, dok u nekim kantonima uopće nisu unijeta u kantonalne propise.

Tabela 6: Pregled ostvarivanja prava po osnovu porodične zaštite po kantonima u 2013.g.

Redni broj	Kanton	Dječiji dodatak	Jednokratna pomoć za novorođenu djecu	Pomoć za dojenje	Pomoć za majke u radnom odnosu	Pomoć za majke koje nisu u radnom odnosu	Pomoć za boravak djece u predškolskoj ustanovi (opštinski budžet)	Osiguranje jednog obroka dnevno	Školarine i stipendije za učenike
1.	Unsko-sanski	Ne	Ne	Ne	Da	Da	Da	Da	Ne
2.	Posavski	Ne	Ne	Ne	Ne	Da	Da	Ne	Da
3.	Tuzlanski	Da	Ne	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Ne
4.	Zeničko-dobojski	Da	Da	Da	Da	Da	Ne	Ne	Ne
5.	Bosansko-podrinjski	Da	Da	Da	Da	Da	Ne	Ne	Ne
6.	Srednjobosanski	Da	Da	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Ne
7.	Hercegovačko-neretvanski	Ne	Da	Ne	Ne	Ne	Da	Ne	Ne
8.	Zapadno-hercegovački	Ne	Da	Ne	Ne	Da	Da	Ne	Ne
9.	Sarajevski	Da	Da	Da	Da	Da	Da	Ne	Ne
10.	Kanton 10	Ne	Da	Ne	Da	Da	Ne	Ne	Ne

Tabela jasno pokazuje razinu u ostvarivanju prava u području zaštite porodica sa djecom, po kantonima u Federaciji BiH. Nažalost, uslovi za ostvarivanje prava se također razlikuju kao i institucije nadležne za provođenje procedure za ostvarivanje prava. Na nekim mjestima nadležnost je kod centara za socijalni rad, negdje su nadležne općinske službe za socijalnu zaštitu. Dakle, prava u pogledu zaštite porodica sa djecom su jednoobrazno regulisana samo federalnim zakonom, dok sva ostala pitanja kao što su uslovi i procedure su regulisani kantonalnim propisima, što je razlog zbog kojeg je stanje, u ovom pogledu, takvo da je prisutna nedovoljna razvijenost i nejednakost. Štaviše, tako uređen sistem socijalne zaštite građana u Federaciji određene članove društva stavlja u položaj nejednakosti i diskriminacije. Nejednakost je vidljiva u svim tipovima, iznosima i kvalitetu pomoći koja se pruža korisnicima u kantonima. U nekim kantonima, kantonalni propisi iz sfere zaštite porodica sa djecom propisuju određena prava, ali se ista ne ostvaruju, jer sredstva nisu planirana u kantonalnom budžetu. U nekim kantonima (Unsko-sanski i Tuzlanski) isplate se vrše sa zakašnjenjima od dva do tri mjeseca, dok se u nekim kantonima isplate vrše redovno, ali uz smanjenja iznosa namijenjenih za određena prava. U kantonima gdje nisu doneseni propisi o zaštiti porodica sa

djecom (HNK, Kanton 10 i Posavski kanton) pitanja se regulišu odlukama kantonalne vlade i često zavise od finansijskih mogućnosti kantona što zauzvrat rezultira sa značajnim razlikama u pogledu obima, iznosa i redovnosti isplata. U Hercegovačko-neretvanskom kantonu ne postoji zakon o zaštiti porodica sa djecom niti pomoć za porodice sa djecom, dječiji dodaci niti prava za porodicu. Kantonalna Vlada je 2008. odlučila da počne majkama isplaćivati jednokratnu pomoć u iznosu od 400,00 KM na ime opreme za novorođenče, ali i ta pomoć kasni po nekoliko mjeseci.

Visina prava na dječiji dodatak se razlikuje i kreće se od 11,75 KM do 33,00 KM, dok se uvećani dječiji dodatak kreće od 17,75 do 50,00 KM (podaci iz 2013.). Iznosi su u suštini simbolični i nedostadni da bi se podmirile potrebe i troškovi života. Kada je u pitanju pomoć majkama koje nisu u radnom odnosu, u kantonima je ovo pravo različito regulisano zakonom u pogledu trajanja od 6 (BPK, ZHK) do 12 (Sarajevski kanton i Kanton 10) mjeseci kao i iznos naknade koja se kreće od 100,00 KM to 150,00 KM. Naknada za majke u radnom odnosu u 2013. u Unsko-sanskom kantonu kretala se od 193,00 KM do 1279,11 KM, u Tuzlanskom od 400,00 KM do 734,00 KM, Zeničko-dobojskom od 200,00 KM do 736,00 KM dok je u

Zapadno-hercegovačkom iznosila od 240,00 KM do visine prosječne plate u Federaciji Bosne i Hercegovine a u Sarajevskom kantonu 360,00 KM.

Visina pomoći majkama u radnom odnosu se kretala u rasponu od 100,00 KM u Unsko-sanskom kantonu, 135,00 KM, u Zeničko-dobojskom, 248,00 KM u Srednjobosanskom, 100,00 KM u Zapadno-hercegovačkom, do 120,00 KM u Sarajevom kantonu. Jednokratna pomoć za oprema za novorođenčad se kretala od 86,00 KM u Zeničko-dobojskom do 300,00 KM u Zapadno-hercegovačkom kantonu. Ovi podaci se odnose na 2013. godinu i preuzeti su iz analize koju je u saradnji sa Univerzitetom u Matrihtu, radio IBHI pod naslovom „Budžetske novčane naknade za socijalnu zaštitu u BiH“. Različite osnovice i postoci vode ka razlikama u naknadama dok su kriteriji koji se koriste za ostvarivanje naknada za socijalnu i dječiju zaštitu veoma oštri i isključuju dio populacije

koja se nalazi u stanju socijalne potrebe tako da se dječija zaštita znatno razlikuje od kantona do kantona. Veliki broj porodica sa djecom nije pokriven dječijom zaštitom dok veliki broj porodica koje nisu siromašne primaju naknade za dječiju zaštitu koje im nisu potrebne.

Pregled korisničkih prava po osnovu zaštite porodica sa djecom i izdvojenih sredstava je prikazan u Tabeli 7. U ovoj tabeli dali smo podatke iz 2013. o stvarnim prihodima po osnovu dječijeg dodatka i jednokratne pomoći za novorođenčad. U koloni „iznos dječijeg dodatka“ prikazali smo iznos i uvećani iznos dječijeg dodatka, dok smo u koloni „jednokratna pomoć za novorođenčad“ dali podatke o broju novorođenčadi i iznosu pomoći. Podaci su preuzeti iz dokumenta „Analiza fiskalnog, ekonomskog i društvenog učinka potencijalnih opcija za politike u području zaštite porodica sa djecom u Federaciji – USAID“.

Tabela 7: Pregled broja djece, broja korisnika dječijeg dodatka i korisnika jednokratne pomoći za opremu djeteta, iznosa finansijske kompenzacije za ta prava po kantonima u FBiH

Redni broj	Kanton	Broj djece korisnika pomoći	Iznos pomoći po djetetu	Isplaćeni iznos	Jednokratna pomoć za novorođenčad	Isplaćeni iznos
1	Unsko-sanski	-	-	-	-	-
2	Posavski	-	-	-	-	-
3	Tuzlanski	21.840	20 40/50	5.299,750,00 KM isplaćeno 1.716.810,00 KM nije isplaćeno	-	-
4	Zeničko-dobojski	23.625	11 75	3.778.455,43 KM	Broj djece- iznos 1057/ 86,60 KM	91.536,20KM
5	Bosansko-podrinjski	1.485	29 43,50	618.992,00 KM	44/ 209,50KM	9.218,0 KM
6	Srednjobosanski	1.895	32	721.986 KM	10/248,00KM	2.468,00 KM
7	Hercegovačko-neretvanski	-	-	-	1615/400,00 KM;	646.000,00 KM
8	Zapadno-hercegovački	-	-	-	747/300,00 KM do 500.00 KM	294.500,00 KM
9	Sarajevski	10.523 14.240	33,00 49,50	12.550.515,00 KM	87/210,00 KM	218.820,00 KM
10	Kanton 10	-	-	-	231/300.00 KM	69.300,00 KM
Ukupno		73.582	-	22.969.698,00 KM	-	1.331.842,20 KM

Pored razlika između kantona u pogledu ostvarivanju prava, iz tabela je vidljiva i diskriminacija djece po teritorijalnom principu, neujednačenosti u pogledu iznosa za određena prava ili kašnjenje u isplata zakonodavac propisanih naknada. Diskriminacija u pogledu zaštite porodica sa djecom je izražena u

pogledu zaštite majki u radnom odnosu i majki van radnog odnosa. Razlike u naknadama za porodilje su prisutne među svim kantonima. U nekim kantonima uopće nisu predviđene dok su u drugim, naknade za majke u radnom odnosu i van radnog odnosa, izuzetno niske što je vidljivo iz Tabele 8.

Tabela 8: Pregled broja korisnika, zaposlenih i nezaposlenih dojlja i iznosa naknade koji se isplaćuje u kantonima FBiH

Redni broj	Kanton	Naknada za zaposlene majke Broj korisnika naknade	Isplaćeno	Naknada za nezaposlene majke Broj korisnika naknade	Isplaćeno
1	Unsko-sanski	389 korisnika, iznos od 193,3 do 1.279,11 KM	1.265.289,69 904.404,59	905 100,00 KM	61.300,00 KM
2	Posavina	-	-	127 150,00 KM	115.350,00 KM
3	Tuzlanski	756 korisnika, iznos od 400,00 do 734,00 KM	7.173.970,00 KM (dug)	-	-
4	Zeničko-dobojski	1023 korisnika, iznos od 200,00 to 736 KM	7.296,465,74 KM	1057 135,00 KM	143,640,00 KM
5	Bosansko-podrinjski	149 korisnika, iznos od 359,00 to 3.224,11 KM	699.752,19 KM	110 149,50 KM	197.340,00 KM
6	Srednjobosanski	478 korisnika	1.748.144,00 KM	37 248,00 KM	12.458,00 KM
7	Hercegovačko-neretvanski	-	-	-	-
8	Zapadno-hercegovački	315 korisnika, iznos od 240 do iznosa prosječne plate u FBiH	789.780,10 KM	432 100,00 KM	259.200,00 KM
9	Sarajevski	1940 korisnika, iznos od 360,00 ne može biti manji od minimalne plate. Plate u skladu sa propisima u FBiH.	18.113.899,00 KM	1882 120,00 KM	2.942.555,00 KM
10	Kanton 10	122 korisnika, iznos od 371,55 do 835,00 KM	698.260,59 KM	231 100,00 KM	207.300,00 KM
Ukupno		-	30.611.591,31 KM	4781	- 3.937.143,00 KM

• 1EUR = 1,95 KM

U dodatku iznosima (prikazanim u Tabelama 7. i 8.) koji su izdvojeni za naknade zaposlenim i nezaposlenim majkama, jednokratnu pomoć za opremanje novorođenčeta i dječiji dodatak te ishranu djece se isplaćuju u kantonima u iznosu od 639,357,75 KM, dok je za boravak u predškolskim ustanovama izdvojeno 1,782,617,00 KM. Ukupan iznos izdvojen u 2013. na ime dječije zaštite u FBiH je bio 61. 272.249,69 KM.

3.3.3.3. Porodični zakon Federacije BiH

Porodični zakon Federacije BiH reguliše pitanja zaštite i njege djece čiji je život i zdravlje ugroženo porodičnim okolnostima, kao i zaštitu napuštene djece, djece nestalih roditelja, djece čiji su roditelji preminuli ili nisu u stanju ispunjavati roditeljska prava i obaveze (izbjeglice, migranti, onespoboljeni, onemogućeni u vršenju roditeljskih dužnosti, lišeni prava na život sa djetetom, upućeni na liječenje) i roditelji kojima je oduzeto starateljstvo nad djecom. U skladu sa odredbama Porodičnog zakona, roditeljima koji su zanemarili dijete izriče se mjera upozorenja, organ starateljstva ima obavezu da pruži pomoć u eliminisanju uzroka koji su doveli do zanemarivanja djeteta. Ako su roditelji zanemarili život i zdravlje djeteta, organ starateljstva će nametnuti rješenje nadzora nad vršenjem roditeljskih dužnosti i odlukom odrediti obaveze. Ako roditelji ignorišu i zanemaruju odgoj i obrazovanje djeteta, te zanemaruju dijete, sud će od nadležnog organa starateljstva zatražiti da se roditeljima oduzme pravo da žive sa djetetom. Roditeljima koji su zloupotrijebili roditeljska prava ili teško zanemarili roditeljske dužnosti, ugrozivši život, zdravlje i moral djeteta, sud će, u vanparničnom postupku, oduzeti roditeljska prava.

Djeci bez roditeljskog staranja, organ starateljstva će dodijeliti staratelja. Dužnost staratelja je da se brine o ličnosti, zdravlju, obrazovanju, stručnom osposobljavanju i imovini djeteta. Procedura usvajanja će biti provedena za djecu koja ispunjavaju uslove propisane zakonom i pravilnikom o metodama utvrđivanja podobnosti i prikladnosti za usvajanje djeteta, procjenu lica koje želi usvojiti dijete, te izradi izvještaja od djetetu. Usvajanje uspostavlja neraskidivu vezu između usvojioca i djeteta kao što je slučaj sa krvnim srodstvom (puno usvajanje) ili uspostavlja prava i obaveze između roditelja i djece, u skladu sa zakonom (nepotpuno usvajanje).

3.3.3.4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH

Ovim zakonom su uređena pravila o postupanju sa djecom koja su u sukobu sa zakonom kao i žrtvama krivičnih djela i svjedocima.

Postupanje sa djecom je identično regulisano kao i u RS. U Federaciji BiH, primjena zakona je počela 2015. Službeni indikatori o primjeni zakona, u datom momentu, nisu dostupni.

3.3.3.5. Projekti realizovani u FBiH tokom 2014.

Tokom 2014., u Federaciji i RS, važno mjesto su zauzeli sljedeći projekti:

- „Socijalna zaštita i inkluzija djece u BiH“, čiji je cilj smanjenje siromaštva;
- „Pravda za djecu“ čiji je glavni cilj poboljšanje kapaciteta zaposlenih u centrima za socijalni rad u procesu resocijalizacije i reintegracije maloljetnih prestupnika; i
- projekat „Podrška mrežama socijalne sigurnosti i zapošljavanju“, čiji je cilj iznalaženje najboljih modela za usmjeravanje gotovinskih transfera u BiH.

Pored tri gore spomenuta projekta, provedena na nivou države, značajno mjesto u Federaciji zauzimaju sljedeći projekti:

- „Nelegalna migracija i trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini – funkcionisanje centara za socijalni rad u direktnoj podršci žrtvama“, čiji je glavni cilj obuka zaposlenih u centrima za socijalni rad za zaštitu, njegu, resocijalizaciju i rehabilitaciju žrtava trgovine ljudima.
- „Multi-sektoralna obuka o preventivnim mjerama, postupanju o borbi protiv nasilja u porodici“, čiji je cilj poboljšanje saradnje između nadležnih institucija u implementaciji Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, posebno po pitanju nametanja zaštitnih mjera i pružanja njege i podrške žrtvama nasilja,
- „Maskuiteti i rodno-zasnovano nasilje nad ženama u BiH“ čiji je cilj podizanje svijesti o prisutnosti i posljedicama nasilja nad ženama i mogućnostima centara za socijalni rad da vrše prevenciju.

3.4. Analize slučajeva u centrima za socijalni rad u BiH

U Bosni i Hercegovini i njenim entitetima RS i Federaciji kao i u Brčko distriktu BiH, usluge koje pružaju centri za socijalni rad nisu standardizovane, niti su načinjene ozbiljne promjene u primjeni metoda i tehnika stručnog rada. U većini centara za socijalni rad u FBiH i RS i dalje je prisutan princip rada po referatima kao i teritorijalni princip. U nekim centrima prisutan je samo teritorijalni princip, tako da rad koji u lokalnoj zajednici obavlja stručno osoblje uključuje sve predmete, iz svih lokalnih zajednica, koje zadužuju stručni radnici. U nekim centrima se radi samo po referatima tako da su stručni radnici odgovorni samo za jednu oblast (npr. maloljetne prestupnike ili djecu u riziku) dok je u nekim centrima prisutna kombinacija oba principa. Ovaj model rada je zastario i prevladan, isključuje mogućnosti holističkog pristupa procjeni potreba djeteta te onemogućava kvalitetno vođenje evidencija i izvještavanje, što je od ključne važnosti za rješavanje problema sa kojima se suočava dijete kao i planiranje aktivnosti centra u zajednici, u skladu sa potrebama djeteta, na osnovu prebivališta.

Ovako zastarjele metode i tehnike koje se koriste u centrima za socijalni rad odaju utisak da dijete koje se registruje pri centru za socijalni rad ostaje korisnik do punoljetstva, ali po različitim osnovama i da ide od jednog do drugog socijalnog radnika, u zavisnosti od područja koje pokriva gdje se predmet otvara po različitim osnovama (u jednom momentu po osnovu socijalnih potreba, u drugom po osnovu regulisanja prava na zdravstveno osiguranje, u trećem po osnovu ranjivosti, nasilja itd.). Odredbe pravilnika o standardima za rad i pružanje usluga u institucijama socijalne zaštite u FBiH nalažu da se hitno, u roku od 7 dana, po zaprimanju zahtjeva, uradi procjena potreba djeteta. Procjena se vrši na osnovu direktnog kontakta sa djetetom, starateljem, ljudima iz okruženja i drugim izvorima za koje socijalni radnik procijeni da mogu pomoći pri identifikaciji problema i njegovom rješavanju. Inicijalnom procjenom se utvđuje da li postoji potreba za brzom intervencijom i koja vrsta intervencije je potrebna. Ako postoji potreba za adekvatnom mjerom koju služba treba da preduzme ili pravom, pristupa se izradi plana hitne zaštite i preduzimaju se mjere za njegovu realizaciju. Intervencije na osnovu plana hitne zaštite obuhvataju sve postojeće probleme sa kojima se dijete suočava, posebno utvrđivanje moći,

rizika, mogućnosti, interesovanja članova porodice djeteta i njihovog kapaciteta da učestvuju u realizaciji aktivnosti usmjerenih na dijete, ostalih važnih osoba koje su u djetetovoj okolini i njihovog kapaciteta, kapaciteta pružaoca usluga koji su dostupni da rade na rješavanju identifikovanih problema djeteta na lokalnom nivou i dalje. Zavisno od rezultata procjene, u roku od 10 dana, ali ne duže od 20 dana, kompletira se procjena i identifikacija svih važnih činjenica odnosno izrađuje se individualni plan zaštite djeteta.

Individualni plan zaštite, između ostalog uključuje profil djeteta, plan za budućnost, plan za postizanje željenih ciljeva i ishoda, procjenu ličnosti djeteta, osobu od važnosti za postizanje ciljeva institucije koja je uključena u plan implementacije, dužnosti djeteta, stručno osoblje, ljude od važnosti za dijete, institucije čija je podrška potrebna. Izrada individualnog plana zahtijeva rad stručnog tima koji radi na problemima djeteta, svih važnih ljudi iz okruženja djeteta ili predstavnika institucija koje će biti uključene u realizaciju individualnog plana. Veoma važnu ulogu u izradi plana igra i samo dijete. Plan se revidira svakih 6 mjeseci i ažurira u skladu sa postignutim rezultatima i iskazanim potrebama. Socijalni radnik koji pokriva lokalnu zajednicu u kojoj dijete živi se zadužuje za implementaciju plana ili koji pokriva dati referat odnosno stručni radnik zadužen za izvještaj (maloljetničko prestupništvo, starateljstvo, materijalna pomoć).

3.5. Stručnjaci u području dječije zaštite BH

Nedostatak kapaciteta centara za socijalni rad predstavlja ozbiljnu prepreku funkcionisanju sistema dječije zaštite u BiH i ispunjavanju potreba djece. Centrima za socijalni rad nedostaje osoblje različitih profila posebno psiholozi i edukatori. U nekim centrima nema zaposlenih pravnikar tako da sve poslove obavljaju socijalni radnici.

Zaključna razmatranja UN Komiteta za prava djeteta i praćenje primjene Konvencije o pravima djeteta (oktobar 2012.) ukazuju da postoji nedostatak osoblja u postojećim centrima za socijalni rad kao i na nejasno određene zadatke u pružanju podrške samoj porodici. U zaključcima je navedeno da su centri za socijalni rad preopterećeni i da obavljaju administrativne poslove. Preporuke Komiteta su, između ostalog, da država osigura centrima za socijalni rad adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse.

Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u institucijama socijalne zaštite u Federaciji, u pogledu standarda i normativa za stručno osoblje i njihov broj, se uopće ne poštuje. Prema pravilniku, na svakih 4.000 stanovnika, treba da je zaposlen jedan socijalni radnik dok za svakih 20.000 stanovnika, jedan pravnik a na svakih 15.000 stanovnika jedan psiholog i jedan

edukator. Svaki centar za socijalni rad koji pokriva 50.000 stanovnika treba da ima jednog zaposlenog sociologa. Pregled stručnog osoblja u Federaciji 2013. godini, po kantonima, je prikazan u Tabeli 9. Ispod (podaci su preuzeti iz radnog dokumenta *Javna olitika o zaštiti porodica sa djecom u Federaciji*).

Tabela 9: Pregled stručnog osoblja u centrima za socijalnu zaštitu u FBiH

Redni broj	Kanton	Socijalni radnik	Eduktor psiholog	Eduktor	Psiholog	Sociolog	Pravnik	Nastavnik za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama	Nastavnik	Ukupno
1.	Unsko-sanski	29	1	1	3	0	11	2	0	47
2.	Posavski	4	0	0	0	0	3	0	0	7
3.	Tuzlanski	37	7	2	3	1	16	2	0	68
4.	Zeničko-dobojski	47	0	0	3	3	25	2	2	82
5.	Bosansko-podrinjski	7	1	0	0	0	1	0	0	9
6.	Srednjobosanski	25	1	0	0	1	11	0	0	38
7.	Hercegovačko-neretvanski	25	0	2	1	1	11	0	0	40
8.	Zapadno-hercegovački	11	0	1	0	0	4	0	1	17
9.	Sarajevski	67	6	4	9	0	23	0	0	109
10.	Kanton 10	7	0	0	1	0	3	0	0	11
	Ukupno	259	16	10	20	6	108	6	3	428

Ukoliko imamo na umu činjenicu da navedeni stručni kadar/osoblje u centrima za socijalni rad FBiH, povrhu svih pitanja iz sfere socijalne zaštite i zaštite osoba sa invaliditetom, obavlja i druge im povjerene dužnosti kao organ starateljstva, jasna je i izjava o situaciji u ovoj oblasti, a i preporuke koje su date od strane UN Komiteta za praćenje primjene Konvencije o pravima djeteta. Izjava UN Komiteta za prava djeteta je da su finansijski i ljudski resursi u centrima za socijalni rad ograničeni. Situacija u RS, kada je u pitanju stručno osoblje je bolja u odnosu na situaciju u Federaciji. Već smo naveli kako funkcionišu centri za socijalni rad/općinske službe za socijalnu zaštitu i koliko centara i službi ima.

rad/službe socijalne zaštite u RS zapošljavaju ukupno (podaci iz Biltena socijalne zaštite RS za 2014.) 169 socijalnih radnika, 76 pravnik, 36 psihologa, 23 edukatora, pet edukatora-psihologa, šest specijalnih pedagoga, tri nastavnika za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama, 11 sociologa, jednog socijalnog pedagoga i dva supervizora koji su magistri socijalnog rada. Dakle u RS, u centrima za socijalni rad, angažovano je 359 stručnih lica što je izuzetno viši broj u odnosu na zaposlene u centrima u Federaciji, naravno ako se uzme u obzir broj stanovnika te broj korisnika prava i usluga centara/službi kojih je u FBiH znatno više.

Također smo naveli koliko centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite postoji u RS. Centri za socijalni

3.6. Obrazovanje osoblja

U centrima za socijalni rad u BiH, uopćeno, usluge dječije zaštite pružaju socijalni radnici, pravnici, psiholozi i edukatori. Izuzetak su situacije u kojima usluge obavljaju drugi stručnjaci. Što se tiče ostvarivanja prava djece, za procedure za ostvarivanje su zaduženi pravnici. Među socijalnim radnicima, procentualno, najveći broj je diplomiranih socijalnih radnika, dok je znatno manje onih sa višim stepenom obrazovanja. Isto je i sa pravnicima i diplomiranim pravnicima. Sudeći po podacima u Federaciji i RS, evidentno je da se dešavaju promjene u sferi obrazovanja u RS. Pored socijalnih radnika, edukatora i pravnika, u centrima/službama zaposleni su i nastavnici za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama, socijalni pedagozi, magistri socijalnog rada i supervizori. Prisustvo novog osoblja nije previše očigledno ali je ipak primjetno i sugerije da budućnost donosi promjene u smislu zaposlenih u centrima/službama.

3.7. Obrazovanje pružalaca usluga i profesionalni razvoj

Na BiH nivou ne postoje licencirani obrazovni programi niti obuka stručnog osoblja u centrima i službama za socijalnu zaštitu. Zakoni i propisi u Federaciji BiH i RS ne zahtijevaju obrazovanje i profesionalni razvoj zaposlenih u centrima za socijalni rad. Kako obaveza obrazovanja nije standard na entitetskom nivou, ne postoje ni licencirani programi obuke za stručno osoblje. Nažalost, stručni kadar koji je zaposlen u centrima za socijalni rad/službama socijalne zaštite nema pravnu obavezu za uspostavljanje komore pa samim tim ni certifikacije niti stručnjaka za certifikaciju. Što se tiče nadzora i praćenja primjene znanja stečenih tokom obrazovanja, nema indikatora za praćenje i primjenu znanja u praksi.

Činjenica je da su u zadnjih pet godina, zaposleni u centrima za socijalni rad, iz oba entiteta, isticali ove probleme na konferencijama, seminarima, okruglim stolovima, skrećući pažnju na njih i na potrebne resurse za njihovo rješavanje. Ozbiljnije zagovaranje potrebe da se uvede obaveza osnivanja komore i licenciranja osoblja je rezultiralo sa tim da nacrt Zakon o socijalnoj zaštiti, pripremljen prije pet godina, sadrži poglavlje koje reguliše osnivanje strukovnog udruženja i licenciranje obrazovnih programa i stručne obuke. Nažalost, ova verzija prvog nacrt

je povučena i pripremljena je nova u kojoj ponovo obrazovanje, stručna obuka niti osnivanje strukovnog udruženja nisu našli mjesto. Tokom 2015. godine aktueliziran je problem usvajanja zakona u smislu aktivnosti na socijalnoj zaštiti. Nivo zainteresovanosti stručnog osoblja za usvajanje ovog zakona je visok i postoje ozbiljne naznake da će se u skorije vrijeme krenuti sa pripremanjima za usvajanje ovog zakona.

3.8. Uslovi u kojima se kreiraju i pružaju usluge dječije zaštite

3.8.1. Nedostatak stručnog osoblja u centrima/ službama i prekobrojnost postojećeg osoblja

Sljedeća prepreka, u smislu kvalitativnog funkcionisanja sistema dječije zaštite i zadovoljavanja potreba djece i porodica sa djecom su nedovoljni kapaciteti za funkcionisanje centara za socijalni rad/službi socijalne zaštite. Veći broj analiza ukazuje na to da su veoma ograničeni kapaciteti centara za socijalni rad, službi za socijalnu zaštitu i ustanova za zaštitu djece što predstavlja dodatni problem u funkcionisanju dječije zaštite. Uopćeno, postoji manjak stručnog osoblja u centrima/službama ili nisu dovoljno zastupljeni (psiholog, edukator i pravnik). Nedostatak stručnog osoblja je prisutan u svim centrima/službama kao i u ustanovama dječije zaštite. Nedostatak je direktno povezan sa pomanjkanjem sredstava s obzirom da se zapošljavanje, po pravilu, finansira iz općinskih budžeta i u Federaciji i u RS-u. Nedostatak stručnog osoblja se kompenzuje kroz projekte zapošljavanja pripravnika preko Zavoda za zapošljavanje Federacije Bosne i Hercegovine, te kantonalnih službi i Zavoda RS kroz ugovore o obavljanju pripravničkog staža. Međutim, ova praksa je prisutna u većim centrima dok manji centri/službe nemaju mogućnost da na ovaj način angažuju stručno osoblje. Ovo nažalost znači da su korisnici iz manjih sredina na ovaj način diskriminirani. U istočnom dijelu RS-a i kantonima u kojima su „male općine“ (Zeničko-dobojski, Posavski, K10, Zapadno-hercegovački, Bosansko-podrinjski) prisutan je najveći nedostatak u osoblju i infrastrukturi. Usprkos činjenici da 2015. godine ističe rok za ispunjenje obaveza u skladu sa Pravilnikom o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u Federaciji, situacija, u pogledu stručnog osoblja, ali i fizičkih i materijalnih resursa se nije promijenila. Štaviše, pogoršava se iz godine u godinu. Situacija u pogledu ljudskih resursa u RS nešto je povoljnija posebno u većim centrima/službama u urbanim sredinama (Banja Luka, Trebinje,

Bijeljina). U RS, manje općine (Foča, Kalinovik, Sokolac) sa manjim centrima/službama nisu u boljoj situaciji od onih u Federaciji BiH.

3.8.2. Ograničeni tehnički i materijalni uslovi za rad

Što se tiče tehničkih, materijalnih i fizičkih uslova u centrima/službama u Bosni i Hercegovini, oni također imaju negativan uticaj na kvalitet dječije zaštite. Tehnički, materijalni i fizički kapaciteti centara/službi u Federaciji BiH, RS i Brčko distriktu BiH, imaju negativan uticaj, komplikuju i na nekim mjestima onemogućavaju terapeutske, savjetodavne, dijagnostičke i ostale vrste timskog rada kao i usmjeravanje na klijenta, pristup dokumentaciji i slično. Nedostatak vozila i goriva kao i sredstava za održavanje vozila, zgrada i opreme marginalizuje ne samo zaposlene nego i klijente službi dječije zaštite kako u oba entiteta tako i u Brčko distriktu BiH. Situacija je malo povoljnija u velikim, urbanim centrima (Sarajevo, Banja Luka, Bijeljina, Mostar, Zenica) iako i ovi centri imaju nedostatke. Karakteristično je da zanemarivo mali broj centara funkcioniše u objektima koji su u vlasništvu grada. Najčešće, objekte iznajmljuju i koriste tuđi ili neadekvatan prostor. U jednoj prostoriji sjedi nekoliko zaposlenih koji rade u različitim odjeljenjima. Ljudi koji zaduženi za obradu slučajeva iz različitih odjeljenja u isto vrijeme primaju stranke u ionako malim sredinama što predstavlja veliki problem. Takav način rada dovodi do kršenja prava na ličnu i porodičnu privatnost. Većina centara/službi nije uklonila arhitektonske barijere koje djeci sa invaliditetom i njihovim roditeljima/starateljima/usvojiteljima onemogućava direktan pristup prostorijama centara/službi te korištenje savjetodavnih i terapeutskih usluga.

3.8.3. Mehanizmi za praćenje, procjenjivanje i izvještavanje

U centrima / službama u Bosni i Hercegovini ne postoje mehanizmi za praćenje primjene zakona i podzakonskih akata, politika, strategija i akcionih planova iz domena dječije zaštite. Postojeći sistem dječije zaštite nije dovoljno transparentan niti u dovoljnoj mjeri uključuje druge aktere te korisnike dječije zaštite. Sistem dječije zaštite u BiH nema dovoljno adekvatnih mehanizama ni metoda za prikupljanje, klasifikaciju i analizu statističkih podataka, po svim parametrima. Jedinstveni pokazatelji o zaštiti prava djece u Federaciji BiH ne postoje. Situacija u RS je nešto drugačija, iako

nedostatak kvalitetnih entitetskih baza rezultira sa nekompletnim ili nedostatnim evidencijama. Najtačnije evidencije o korisnicima dječije zaštite ima Brčko distrikt BiH. Prikupljanje statističkih podataka predstavlja problem u smislu nepridržavanja postojećih metoda (tačnost i pouzdanost) što je jedna od najvećih slabosti kada je u pitanju kao osnova za informisan način donošenja odluka te efikasno i efektivno praćenje, procjenjivanje i izvještavanje o uspješnosti ispunjavanja ciljeva politika, strategija, akcionih planova i propisa u oblasti dječije zaštite. Nedostatak efikasnih mehanizama komunikacije i saradnje među entitetima (RS i FBiH), kao i BD BiH, kao i komunikacije i saradnje između kantona Federacije, u procesu prikupljanja podataka značajno komplikuje i neizbježno ima uticaj na kvalitet procesa donošenja odluka u sferi dječije zaštite.

3.8.4. Baze podataka

Imajući u vidu da je u skladu sa Ustavom BiH, dječija zaštita nadležnost entiteta i Brčko distrikta BiH, nije moguće uspostaviti jedinstvenu bazu podataka o korisnicima dječije zaštite. Nažalost, čak i na entitetskom nivou ne postoje jedinstvene i tačne baze podataka o svim vidovima dječije zaštite. Dok u RS, o nekim parametrima, postoje objedinjeni podaci o djeci, oni o korisnicima određenih prava i formi dječije zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine ne postoje zbog nerazvijenog mehanizma za praćenje stanja sistema na nivou entiteta. Zbog nepostojanja jedinstvene baze iz domena dječije zaštite nije moguće analizirati funkcionisanje sistema dječije zaštite i zbog toga nije moguće planirati adekvatne mjere. Kompleksnost podjele nadležnosti unutar države BiH i na nivou Federacije BiH kao i s tim povezan nedostatak institucionalnih mehanizama i metoda za prikupljanje, klasifikaciju i analizu statističkih podataka su ključni nedostaci i prepreke uspostavljanju efikasnog sistema dječije zaštite. Postojeća baza podataka (SOTAC) ima određene nedostatke. Nema dovoljnog unosa i ažuriranja podataka što čini podatke netačnim i nepouzdanim. Baza nije uvezana sa ostalim institucijama koje prikupljaju podatke na državnom i kantonalnom nivou. Statistički podaci koji se prikupljaju na terenu su često netačni, proizvoljni i nepouzdati, jer ih popunjavaju nestručne osobe koje ponekad nisu sigurne u ono što se upitnikom pita, dok i sami upitnici često nisu jednoobrazni.

4. METODOLOGIJA

4.1. Metode prikupljanja i analize podataka

Za izvještaj o istraživanju u BiH, koristili smo metode polustruktuisanih, dubinskih intervjua i diskusije na fokus grupama. Fokus grupe i intervjui su kreirani na osnovu protokola koji je definisao nacionalni istraživač. **(ANEKS: TRANSKRIPTI - MATERIJAL O PRIKUPLJANJU PODATAKA NA BOSANSKOM JEZIKU)**. Svi ispitanici su ispunili jednoobrazan upitnik sa demografskim podacima, dok su pitanja iz različitih polja formulisana u odnosu na ispitanike, ali i interpersonalnu i grupnu dinamiku. Polja iz kojih su postavljanja pitanja su obuhvatila opća pitanja o socijalnom radu i dječijoj zaštiti, pitanja vezana za nastavne planove o sticanju formalnog i neformalnog obrazovanja u struci, pitanja vezana za praksu, istraživanje, politiku kao i znanje i vještine u upotrebi informacionih tehnologija pri učenju.

Podaci su prikupljeni od strane dva profesora sa katedre za socijalni rad sa Univerziteta u Banjoj Luci. Ispitanici su rado učestvovali u istraživanju, pokazali interesovanje za temu istraživanja i potrebu da se i njihov glas čuje. Svi ispitanici su dobili potpune informacije o cilju istraživanja kao dokaz da su informisani i dali pristanak za učestvovanje u istraživanju. Za potrebe dalje analize, napravljeni su transkripti diskusija na fokus grupama i intervjuima.

Terensko istraživanje je provedeno u periodu od jula do oktobra 2015. u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru. Ovo su tri velika grada iz različitih dijelova BiH. Ukupno, organizovane su 3 fokus grupe (jedna sa studentima na magistarskim studijama socijalnog rada, jedna sa menadžerima/edukatorima i jedna sa praktičarima u oblasti dječije zaštite). Dvije fokus grupe su imale po 7 dok je jedna fokus grupa imala 5 učesnika. Sve fokus grupe su uključile i rad na postizanju grupnog konsenzusa koji se tiče znanja i vještina stručnjaka koji rade u oblasti dječije zaštite. Učesnici su dobili instrukcije da samostalno navedu 3-5 znanja ili vještina potrebnih za dječiju zaštitu.

Odgovori su prikupljeni, sortirani tokom grupne diskusije i praćeni debatom o deset najvažnijih kvaliteta. Nakon potpunog usaglašavanja deset najvažnijih kvaliteta, učesnici su diskutovali o redoslijedu važnosti dok nisu postigli konsenzus.

Pored toga, obavljeno je 8 intervjua: 2 sa akademskim stručnjacima/edukatorima, 2 sa menadžerima službi dječije zaštite i 4 sa praktičarima dječije zaštite/profesionalcima. Intervjui su uključivali i priču o slučaju (kao praktičan primjer iskustva socijalnog radnika u toku njene/njegove karijere).

Da bi se zaštitila privatnost ispitanika, imena su kriptovana tako da su svakom ispitaniku dodijeljena slova FG (za učesnika fokus grupe) ili i za intervju, za kojim slijedi slovo M ili F kao marker (koji označava pol), Pr (za praktičare), EDU za edukatore/menadžere St (za student socijalnog rada), i P za profesionalce koji rade na dječijoj zaštiti (u kom slučaju je dodijeljen broj od 1 do 4 koji označava broj fokus grupe) za kojim slijedi broj ispitanika. Učesnici su odabrani iz tri odabrana grada, na osnovu njihove pozicije u sistemu dječije zaštite. Odabir je započet na osnovu inicijalnog uvida u njihov rad i iskustvo koji je napravio nacionalni istraživač. Na taj način, kroz uzorkovanje upravljano ispitanicima odnosno metodom lančanog uzorkovanja kreiran je adekvatan uzorak koji reflektuje raznolikost pozicija u BH sistemu dječije zaštite.

U fokus grupama učestvovalo je ukupno 19 ispitanika (9 žena i 10 muškaraca) dok su od svih intervjuisanih ispitanika 6 bile žene, a dva muškarca. Ispitanici su relativno ujednačeno raspoređeni po dobnim skupinama (vidjeti tabelu) što je i bilo za očekivati s obzirom da su na osnovu pozicije i iskustva i odabrani za učešće u istraživanju. Ponekad nije bilo lako podijeliti uloge, jer mnogi od onih koji su sad na rukovodećim pozicijama sebe percipiraju, a također i rade, kao edukatori.

Tabela 10: Karakteristike uzorka

		Fokus grupa	Intervju	Ukupno
Pol				
	Muški	10	2	12
	Ženski	9	6	15
Dob				
	20 – 23	4	-	4
	24 – 30	3	-	3
	31 – 35	4	-	4
	36 – 40	3	1	4
	41 – 50	5	4	9
	51 – 60	-	3	3
	61 +	-	-	-
Zanimanje				
	Student	7	-	7
	Socijalni radnik	6	7	13
	Psiholog	4	1	5
	Pravnik	1	-	1
	Ekonomista	1	-	1
Organizacija				
	Centar za socijalni rad	8	5	13
	Akadska/ istraživačka	3 +7*	2	12
	NVO	1	1	2
Pozicija				
	Student	7	-	7
	Obrađivač slučajeva	6	4	10
	Menadžer	4	2	6
	Akademski stručnjak	2	2	4

* student magistarskih studija socijalnog rada

Većina ispitanika se identifikovala kao socijalni radnici (13 ili 48% sa 7 studenata na osnovnim studijama socijalnog rada što čini ukupno 20 ili 74%), psihologa (5 ili 18 %), gdje su pravnici i ekonomisti jednako zastupljeni (1 ili 4 %). Što se tiče organizacije iz koje dolaze ispitanici, najveći broj ih je došao iz centara za socijalni rad (13 ili 48%), dok je iz akademskih/ istraživačkih institucija došlo 12 ispitanika (44%).

Shodno tome, pozicije u sistemu na kojima su ispitanici se odnose na obrađivače slučajeva (10 ili 37%), menadžere (6 ili 22%), te akademske stručnjake i studente (11 ili 41%). Ako analiziramo radno iskustvo ispitanika, radno iskustvo referenata se kreće u rasponu od 3-25 godina (12,6 u prosjeku) dok se kod edukatora (akademski i neakademski stručnjaci) kreće od 6-23 godine radnog iskustva (12,5 u prosjeku).

Tematski dijelovi za intervjuje i fokus grupe su organizovane oko sljedećih područja:

A. Pogled na socijalni rad u Bosni i Hercegovini od strane šire javnosti, klijenata i drugih profesionalaca

B. Razumijevanje dječije zaštite

C. Obuka profesionalaca iz oblasti dječije zaštite

D. Znanje o istraživanju i uticaj

E. Znanje o politici i uticaj

F. Vrste vještina i ključne vještine za praktičan rad u oblasti dječije zaštite

Tokom analize podataka, identifikovane su sljedeće teme:

- Razumijevanje socijalnog rada i dječije zaštite
- Obuka, potrebe za obukama i licenciranje profesionalaca u oblasti dječije zaštite
- Znanje o istraživanju i uticaj
- Vrste vještina i ključne praktične vještine
- Prepreke visokokvalitetnoj praksi dječije zaštite

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

5.1. Razumijevanje socijalnog rada i dječije zaštite u BiH

Većina ispitanika, učesnika fokus grupa i intervjuja su istakli to da je percepcija javnosti (građana) o socijalnom radu, u većini, negativna, te da se bazira na nepotpunim i netačnim informacijama i pretpostavkama.

Šira javnost nije adekvatno informisana o stanju u sistemu socijalne zaštite niti dovoljno senzitivizirana o problemima koje rješava sistem socijalne zaštite, ali i neinformisana o aktivnostima koje se preduzimaju u polju socijalne zaštite i socijalnog rada. Socijalna zaštita i centri za socijalni rad u BiH, kao ustanove socijalne zaštite sa javnim nadležnostima, percipiraju se kao institucije koje se bave socijalnim davanjima gdje je zanemareno polje porodično-pravne i dječije zaštite kao i mnoge druge usluge iz domena socijalne zaštite koje se pružaju korisnicima.

FG EDU - F1: „Šira javnost ne shvata koliko je socijalni rad zahtijevna i odgovorna profesija. Mislim da većina stanovništva i ne zna da ostvarivanje prava i zaštita najvećeg broja djece koja pripadaju tzv. rizičnim skupinama, npr. djece bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, djeca žrtve nasilja u porodici, djeca s teškoćama u razvoju itd.“

Nažalost, danas, šira javnost ne gleda socijalni rad kao odgovoran, human poziv i u većini ga posmatra negativno, kao zanimanje koje je izjednačeno sa javnim službenicima čiji je rad birokratski i neosjetljiv na potrebe klijenata. Percepcija javnosti o socijalnom radu nije proporcionalna kvalitetu profesije i možemo slobodno reći da javna percepcija degradira profesiju socijalnog rada i umanjuje njen značaj.

Centri za socijalni rad u Bosni i Hercegovini nemaju dovoljan broj stručnog – profesionalnog osoblja. Ovo se primarno reflektuje tako da je većina profesija kao što su logopedi, psiholozi i pedagozi malo zastupljena u centrima za socijalni rad. Izuzetak su veći centri kao što su Sarajevo, Mostar, Trebinje, Doboj i Banja Luka ali ni u ovim centrima nema dovoljno osoblja kako bi se, u skladu sa zakonom, odgovorilo na stvarne potrebe korisnika.

Uopćeno, zajednica ne prepoznaje značaj socijalnog rada i kako se vidi iz situacije, u smislu određenih organizacija kao što su privredni subjekti, javne institucije, škole i ustanove nemaju uopće ili imaju nedovoljan broj socijalnih radnika jer ne prepoznaju sve probleme na kojima radi ova profesija.

FGPr-M2: „Socijalni rad kao profesija i zanimanje nije popularno u BiH. Druge profesije ne uvažavaju profesiju socijalnog rada. Javnost također ne respektuje socijalni rad jer se prožima stav da se socijalnim radom može baviti svako, da je to više humanitarna aktivnost nego profesija.“

Značaj socijalnog rada je skoro neprepoznatljiv u okviru države. Socijalni rad kao naučna disciplina nije dovoljno razvijen i ne investira se dovoljno sredstava u naučni rad u polju socijalnog rada koji bi doprinio napretku nauke kako bi se omogućilo poboljšano pružanje usluga krajnjim korisnicima, stanovnicima države. Jaka socijalna politika je ogledalo jake države. Investiranje u socijalnu politiku i razvoj njenih instrumenata npr. socijalnog rada je način izgradnje stabilne države.

FG EDU - F4: „Socijalni rad kao stručni profil, generalno, u Bosni i Hercegovini je na margini društva i kao takav se posmatra i iz ugla šire javnosti kako građana tako i drugih stručnih profila i društva uopšte.“

Sistem socijalne zaštite se gleda kroz prizmu socijalne pomoći – fokus je na materijalnim davanjima socijalno ugroženim građanima u našem društvu. Profesija socijalnog rada se često suočava sa raznim uvjerenjima koji pozivaju na odgovornost u određenim teškim slučajevima, koji su i medijski pokriveni. Sud se donosi prije nego što je poznata cjelokupna slika i pozadina slučaja. Kada se radi o ozbiljnim slučajevima nasilja u porodici i drugim problemima, centri za socijalni rad će najčešće biti prozvani zbog nereagovanja za razliku od policije, pravosudnih organa ili drugih institucija.

Broj građana na jednog socijalnog radnika je nekoliko puta veći od evropskog standarda što znači da su uposlenici centara za socijalni rad u BiH preopterećeni i da se ne mogu adekvatno nositi sa svakodnevnim zahtjevima posla koji obavljaju. Često su prinuđeni da pored redovnih, primarnih dužnosti, obavljaju i

ostale stručne i profesionalne zadatke iz domena drugih profesija i administracije dok sa druge strane, u nekim centrima za socijalni rad, u odnosu na broj stručnjaka ima previše administrativnog i logističkog osoblja (sekretarice, vozači, čistači, daktilografi/ administrativni radnici i drugi).

Sve je zasluga socijalnih radnika koji ne rade dovoljno na potvrđivanju profesije, na zaštiti stručnih profila i promovisanju kvaliteta i ugleda same profesije. Na državnom niti na entitetskom nivou ne postoji udruženje socijalnih radnika koje bi, u nekim situacijama, između ostalog, štutilo i jačalo profesiju, radilo na prepoznatljivosti i u konačnici poboljšanju u odnosu na sadašnje stanje.

FG EDU – M1: „Javnost, kako stručna iz oblasti humanističkih nauka, tako i opšta javnost, smatraju da je socijalni rad profesija koja se bavi isključivo socijalnim davanjima i milosrđem.“

Profesija socijalnog rada nije dovoljno popularizovana. Uglavnom, mlađi građani znaju više o profesiji od starijih građana. Centri za socijalni rad se i dalje od strane građana posmatraju kao „socijalne“ ustanove i sama ustanova je stigmatizirana ili se smatra da je imati problem još veći problem i da je bolje o njemu ne govoriti nego zatražiti profesionalnu pomoć. U dodatku pomanjkanju znanja o socijalnom radu, od strane šire javnosti postoji i mišljenje da je socijalni rad privilegovana profesija. Mladi ljudi koji žele da se bave ovim pitanjem, nažalost, gledaju na socijalni rad kao na sliku iz američkih filmova i veliki broj njih nije svjestan značaja, težine ali i ljepote socijalnog rada u praksi.

FG EDU – M2: „Posmatrajući dugi niz godina socijalnu kartu u Bosni i Hercegovini, možemo reći da se nalazimo među posljednjim zemljama u regionu a i šire, po pitanju socijalne zaštite uopšte.“

Javnost u BiH, nažalost, ne shvata koliko je zahtjevna i odgovorna profesija socijalnog radnika. Smatra se da većina stanovništva ne zna da prava i zaštita većine djece koja pripadaju takozvanim rizičnim grupama, na primjer djece bez roditeljskog staranja, zavise od stručnosti i znanja socijalnih radnika, posebno onih koji rade u ustanovama socijalne zaštite.

Većina korisnika socijalnog rada nisu zadovoljni pruženim uslugama, ne zbog pomanjkanja stručnosti

socijalnih radnika, nego pomanjkanja finansijskih sredstava koja su na raspolaganju ustanovama socijalne zaštite, jer većina korisnika uglavnom traži različite vidove novčane pomoći.

Dječija zaštita u BiH nije u skladu sa međunarodnim pravnim standardima. Kroz cijelu BiH, postoji geografska diskriminacija u kontekstu zaštite porodica sa djecom koja je posebno vidljiva u FBiH gdje je zaštita regulisana na kantonalnom nivou i često na općinskom. Posebno su ranjiva djeca bez adekvatne njege, djeca žrtve nasilja u porodici i društvu, djeca sa invaliditetom i djeca, pripadnici nacionalnih manjina, na primjer Romi.

Također, činjenica je da se generalno najranjivije kategorije stanovništva obraćaju za pomoć i očekuju određene materijalne povlastice i pomoć u tom smislu, dok je manji građana kojima je potrebna stručna pomoć socijalnih radnika. Shodno tome i mišljenja klijenata se razlikuju.

Ako su primili određene materijalne povlastice, veća je šansa da će biti zadovoljni usprkos činjenici da su te povlastice veoma male, nedostatne za normalan život. Mišljenje druge kategorije građana također zavisi od pomoći koju su primili.

Uopćeno, mi smo nezadovoljno društvo, veoma često čujemo i slušamo samo kritike u okviru profesije socijalnog rada gdje građani iskazuju svoju frustraciju sa pomoći koja se dijeli... ali pravo pitanje je da li je ovo stvarno nezadovoljstvo odnosno da li socijalni radnici svoj posao rade loše i pružaju malo usluga građanima. Možda problemi nisu lako rješivi i oni koji očekuju da im drugi riješe problem bez da sami urade išta dok su socijalni radnici zatrpani birokratskim zadacima i stoga nisu u stanju obavljati stručni rad, rad na terenu i posjećivanje i rad sa ugroženim porodicama.

Vjerovatno, sve pobrojano ima uticaja na imidž profesije socijalnog radnika i pitanje je šta se treba preduzeti kako bi se poboljšala slika i kako bi svi bili malo sretniji.

FG EDU – F4: „Takođe, činjenica je da se centrima uglavnom, u najvećoj mjeri, obraćaju za pomoć najteže i najugroženije kategorije građana koje uglavnom očekuju određena materijalna primanja, pomoć u tom smislu, dok je tek jedan manji broj

građana onih koji zapravo traže i očekuju stručnu pomoć od socijalnih radnika. U skladu sa tim različita su i mišljenja korisnika.“

Stiče se utisak da je BiH društvo hronično depresivno i nezadovoljno. Veoma često slušamo samo kritike, u okviru profesije socijalnog rada. Građani često iskazuju frustraciju sa pomoći koja im se pruža, ali pitanje je da li je ovo pravo nezadovoljstvo.

Jesu li socijalni radnici stvarno loši u svom poslu, pružaju li malo usluga građanima, jesu li stvarni problem građana toliko teški i teško rješivi ili građani očekuju od drugih da riješe njihove problem a da sami ništa ne urade?

Jesu li socijalni radnici zatrpali birokratskim poslom i stoga nisu u stanju da se bave stručnim radom na terenu odnosno posjećivanjem i radom sa ugroženim porodicama?

Vjerovatno sve gore navedeno ima uticaj na imidž zanimanja socijalnog radnika i pitanje je šta treba da se preduzme kako bi se slika poboljšala i kako bi svi bili, bar malo, sretniji.

FG EDU – M2: „Različiti su pogledi korisnika. Neki od korisnika imaju takvu percepciju da ne razlikuju vladine i državne socijalne službe od nevladinih organizacija koje pružaju besplatne socijalne usluge. Neki korisnici imaju jasnu percepciju ali su prinuđeni iz jasno poznatih razloga da budu korisnici usluga. Uglavnom njihove misli se svode da je veoma loše stanje u državi i krive dosadašnje vlasti i trenutnu ekonomsku situaciju zbog njihovog trenutnog problema.“

Kada je riječ o najranjivijoj grup, odnosno djeci, smatra se da su, u BiH, prepuštena „nemilosrdnim ulicama“.

FG EDU – M2: „Još od 1996. godine bio sam aktivista u Omladinskom centru „Budućnost“ i veoma mi je poznata tadašnja situacija u posleratnom periodu i danas gdje se nalazimo po pitanju zaštite djece. Donešeni su mnogi zakoni i povelje, ali uzalud sve to ako se ne implementira, ako se ne pridržavamo svi zajedno u borbi za dječija prava i zaštitu. Mnoge institucije su samo fiktivno osnovane, neke se koriste samo da se zaposle stranački kadrovi i da primaju plate. Mali broj je i mogu se nabrojati na prste jedne ruke organizacije koje rade pravično

u BiH i koje teže boljem standardu i zaštiti dječijih prava.“

Ako se okrenemo zakonu, gdje je regulisano da nezaposlene majke imaju pravo na naknadu, gdje u nekim dijelovima zemlje, godinama nisu primile novčanu naknadu iako osvjedočimo dnevno teške prizore sa ulica, prosjačenje ili rad gdje mjere za zaštitu nisu preduzimate godinama, onda možemo sa sigurnošću reći nešto o dječijoj zaštiti u BiH posebno ako tome dodamo i veliki broj neregistrovane djece, koja ne mogu ostvariti ni osnovna ljudska prava (zdravstvena zaštita, obrazovanje).

FG EDU – F3: „Institucionalna i sistematska zaštita djece u BiH gotovo da i ne postoji. Ne postoji jasna politika zaštite djece u BiH, adekvatan zakonski okvir koji garantuje svakom djetetu jednak pristup u ostvarivanju osnovnih prava djeteta na cijeloj teritoriji BiH i njihovoj zaštiti, institucije u čijoj nadležnosti je zaštita djece su nedovoljno kadrovski, materijalno i tehnički opremljene. Kod kreiranja budžeta i raspodjele sredstava dječija zaštita je imaginarna, na to se gleda kao na trošak, a ne ulaganje.“

Sistem dječije zaštite se svodi na individualne intervencija učesnika – ne postoji nadležni organ koji bi (na lokalnoj ili na višoj razini) ujedinio predstavnike javnih institucija i nevladinih organizacija koje su uključene u dječiju zaštitu (zdravstvenu centri, centri za brigu o djecu / škole, univerziteti, centri za socijalni rad, ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike, NVO fokusirane na podršku djeci, organi za provedbu zakona i ključni mediji). Postojanje takvog/takvih tijela bi značilo da sistem socijalne zaštite postoji. Iako, na deklarativnom nivou uživamo prava po Konvenciji o pravima djeteta i zakonima države, dječija zaštita je nedovoljna, nije sveobuhvatna, učešće djece je skoro nepostojeće a i ako postoji onda je samo formalno – posebno kada se radi o razvodu gdje se interesima djece ne poklanja dovoljno pažnje. Djeca skoro nikad nemaju priliku da se obrate nadležnim ustanovama o pitanjima koja su za njih važna ili da se žale na ono što im se događa. Zbog svega navedenog, imamo situaciju kršenja skoro svih prava djeteta gdje se zaštita često svodi na dobru (lošu) volju individue koja je na poziciji da riješi problem iz tog domena ili donosi odluke o najboljim interesima djeteta. Često se koncept dječije zaštite ne poima u smislu zaštite i ostvarivanja prava nego u smislu čiste fizičke zaštite

bez uzimanja u obzir svih aspekata koji su važni za razvoj djeteta.

FG EDU – F5: „Smatram da djeca nisu dovoljno zaštićena u našem društvu. Nasilje se smatra vaspitnom metodom a ovo znanje se prenosi kroz generacije. Potrebno je više raditi na izgradnji roditeljskih kapaciteta i sistemske podrške i pomoći roditeljima u vaspitavanju djece. Ne postoji dovoljan broj vaspitnih ustanova za djecu.“

U konačnici, zaključujemo da su nalazi sa fokus grupa i intervjuja da je nivo dječije zaštite i prava djeteta u Bosni i Hercegovini na veoma niskom nivou. Opći stav prema dječijoj zaštiti je loš. Zakon nalaže da svakom djetetu pripada dječiji dodatak, u Sarajevu 30KM - 38 KM do uvećanog dječijeg dodatka koji se kreće od otprilike 49KM ili 50 KM, u Livnu on ne postoji, kao ni u Zapadno-hercegovačkom kantonu, dok je u Zeničko-dobojskom kantonu 10 KM. Kakva je to zaštita prava i kako neko može sa 10 KM mjesečno, da se brine za dijete posebno u situaciji gdje ljudi koji imaju više djece nisu zaposleni, a imaju 5-6 djece i žive od dječijeg dodatka odnosno od 60 KM, 120 KM ili 200 KM.

5.2. Obuka, potrebe za obukama i licenciranje stručnjaka iz oblasti dječije zaštite

Većina ispitanika je izjavila da su im osnovne studije pružile temelj za dalji napredak i učenje. Prema mišljenju ispitanika, praktične vještine i tehnike postaju istaknute tokom praktičnog rada. Većina ispitanika vjeruje da svi oni koji rade u javnom sektoru imaju formalno obrazovanje stečeno tokom studija na osnovnim studijama. Također, većina eksperata su aktivno uključeni u programe obuke i dodatnog učenja. Sve veći broj stručnjaka se specijalizuje i obučava da pruža savjetodavne odnosno terapijske usluge.

FG EDU – F3: „Formalno obrazovanje profesionalaca nije na zavidnom nivou, nemaju adekvatne programe, ne prate najnovije trendove i nova naučna dostignuća u polju socijalnog rada. Također, veliki problem predstavlja nemogućnost obavljanja praktičnog dijela rada sa djecom tokom formalnog obrazovanja.“

Prije stupanja u radni odnos, svaki stručnjak mora steći univerzitetsku diplomu – osnovne studije. Socijalni

radnici se obrazuju na Fakultetu političkih nauka, na katedri za socijalni rad. Diplomci Filozofskog fakulteta su pedagozi, psiholozi itd.

FG EDU – F5: „Smatram da bi fakulteti trebali pokazati više inovativnosti u radu i primjenjivati interaktivan pristup u nastavi, raditi više na istraživanju i razvoju kreativnosti kod budućih stručnjaka.“

Profesionalci se obrazuju na javnim i privatnim univerzitetima na diplomskim i postdiplomskim studijama. Ovo je mahom teoretski vid obuke i učenja sa malo ili nikako mogućnosti da se tokom studija teorija provjeri u praksi. NVO takođe nude različite vrste obrazovanja, od kojih je većina specijalizovana za savremene teme ili škole za terapeute koje profesionalci mogu pohađati i koje se plaćaju.

FG EDU – F1: „Nastavni planovi obrazovanja za socijalni rad u BiH, kao i drugim zemljama u regionu zavise od institucije (fakulteta) na kojoj se vrši obrazovanje socijalnih radnika. To znači da se npr. ako je socijalni rad pri pravnom fakultetu forsiraju pravne discipline na uštrb tzv. stručnih predmeta. Ključni problem u obrazovanju je neodgovarajuća praktična nastava i neriješeni problemi između fakulteta i ustanova u kojima su studenti na praksi. Ipak smatram da svršeni studenti dobiju solidnu osnovu, a kontinuirano, cjeloživotno učenje, je sastavni dio dobre profesije.“

Izazovi povezani sa obukom profesionalaca se odnose na tri problema: oskudne i ponekad zastarjele informacije o najnovijim pristupima i metodologijama u profesiji a koje se odnose na zaštitu djece; nedostatak motivacije za dodatno učenje posebno kada se stekne „stalno“ zaposlenje; nedostatak dobrih praksi koje bi povećale motivisanost i služile kao drugačiji primjer od uobičajene, neprimijenjene prakse.

FGPr-M2: „Smatram da su to fakulteti društvenih humanističkih nauka prvenstveno fakulteti socijalnog rada, socijalne pedagogije i psihologije. Programi na fakultetima nisu prilagođeni praksi odnosno stvarnim potrebama tih zanimanja, kroz programe obuke odnosno nastavne procese se koristi tradicionalno učenje i provjera znanja bazirana na poznavanju teorije, ne koristi se dubinsko ili problemsko učenje niti praktična provjera znanja. Smatram da kandidati koji prođu

programe obuke, završe fakultet nisu osposobljeni da primjenjuju teoriju i praksu.“

Dodatno, lična finansijska situacija ponekad predstavlja prepreku u smislu investiranja u znanje i podizanje stručnih kompetencija: većina organizacija rijetko pokriva ove troškove i profesionalci moraju sami plaćati i koristiti lični, godišnji odmor za putovanja vezana za obrazovanje

U konačnici, čini se da je prevladava stav da su pojedinci koje završe osnovne studije veoma skromno obučeni za rad sa djecom. Mnogi od njih, svjesni nedostatka nastavnog plana, uključeni su u razne obuke za specijalizaciju kako bi nadogradili vlastita znanja i vještine.

INTERVJU 3: Menadžer: „Ljudi dođu nespremni, neosposobljeni da rade posao onako kako treba. Ja sam zaista neprijatno iznenađena, sada govorim o socijalnim radnicima, sa kakvim kapacitetima ta djeca dolaze, sa diplomom magistra. Dakle, prvo su djeca nepismena, apsolutno nepismena. Želim da kažem da ono što se događa na univerzitetima i kapacitetima sa kojima djeca dolaze ovde je zaista zabrinjavajuće.“

Svi profesionalci su uključeni u obuke i obrazovanje koje organizuje ministarstvo kao i druge vladine i nevladine organizacije. Ministarstva zdravstva i socijalne zaštite organizuju redovne obuke za sve zaposlene koji rade u centrima za socijalni rad, dok NVO-i kontinuirano organizuju obuke za zaposlenike koji rade sa djecom u centrima za socijalni rad.

Obrazovanje socijalnih radnika u FBiH se obavlja na tri visokoškolske ustanove: Univerzitetu u Sarajevu, Univerzitetu u Mostaru i Univerzitetu u Tuzli. Obrazovni proces je organizovan po Bolonjskom principu od 3+2 i 4+1 u Tuzli. Na studijama socijalnog rada, na Fakultetu političkih nauka, ili na studijama socijalnog rada na Fakultetu političkih nauka u Mostaru, stiče diploma MA u socijalnoj politici ili socijalnom radu. Do sad, i na osnovu Bolonjskog procesa, samo je Fakultet političkih nauka u Sarajevu ponudio multidisciplinarnu doktorsku studiju koje se odnose na socijalni rad. Univerzitet u Mostaru nudi mogućnost daljeg školovanja u socijalnom radu koji je ponuđen u okviru isturenih predavanja u Orašju. Proces akreditacije od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja je završen za Univerzitet

u Sarajevu, dok je proces u toku za Univerzitet u Mostaru i Univerzitet u Tuzli.

U RS, Odsjek za socijalni rad je formiran 2000. godine na Univerzitetu u Banjoj Luci. Osnivanje odsjeka za socijalni rad je bila ideja praktičara okupljenih u Udruženje profesionalaca za socijalnu i dječiju zaštitu i podržana od strane nekih profesora koji su prepoznali potrebu obrazovanja socijalnih radnika u RS. Postojala su tri dominantna razloga: a) nedovoljan broj radnika za socijalnu i dječiju zaštitu, b) nepovoljna starosna struktura zaposlenih u sistemu socijalne i dječije zaštite i c) povećan nivo socijalnih problema te pojava novih.

U obrazovanju socijalnih radnika, u regiji u kojoj živimo, dugo su dominirale dvogodišnje i trogodišnje studije sa mogućnošću postdiplomskih, magistarskih studija, specijalizacija i magistarskim studijama u oblasti socijalnog rada. Nakon usvajanja jedinstvenih principa reforme univerzitetskog obrazovanja u Evropi (Bolonja), na svim studijskim programima iz oblasti socijalnog rada je osnovana skala, osnovnih, master, specijalizovanih profesionalnih i akademskih studija do doktorskih studija. Stvaranju jedinstvene baze za obrazovanje socijalnih radnika je doprinijelo Udruženje škola za socijalni rad (IFSW) koje se u zadnjoj deceniji zalaže za donošenje Globalnih standard za obrazovanje i obuku u socijalnom radu (2004). Studijski program socijalnog rada na Fakultetu u Banjoj Luci (od 2009.) je dugogodišnji član spomenutog međunarodnog udruženja.

5.3. Istraživanje i uticaj znanja o politikama

Ispitanici nisu imali podijeljene poglede o važnosti praktične primjenjivosti znanja o metodama istraživanja u praksi dječije zaštite. Većina ispitanika je smatrala da je od izuzetne važnosti da programom sadrži i praktičnu obuku. Također, većina vjeruje da studenti u postojećem obrazovnom sistemu kao i nastavni plan i program za sve osnovne studije, ne steknu neophodno znanje o metodologiji istraživanja.

FG EDU – F4: „Smatram da se u Bosni i Hercegovini, istraživanje, generalno, rijetko sprovodi i rjeđe nego što je neopopdno. Jedan od razloga za nesprovođenje istraživanja je zasigurno nedovoljno znanja o metodama istraživanja i o istraživanju uopšte.“

Studenti osnovnih i postdiplomskih studija socijalnog rada smatraju da su stekli teoretsko znanje o metodama istraživanja, ali nisu sigurni da su spremni da ga primijene u praksi.

FGSt-M1: „I dalje ne osjećam da sam pretjerano vješt niti sposoban u smislu direktnog rada sa djecom, ali vjerujem da uz iskusnog mentora i praksu, mogu značajno unaprijediti svoje vještine. Što se tiče metoda istraživanja, zakonodavstva i istraživanja, smatram sebe apsolutno kvalifikovanim i sposobnim.“

FGSt-F5: „Ne mogu reći da se osjećam opremljenim znanjima o istraživanju u polju dječije zaštite kada počnem raditi u praksi, ali smatram da se uvijek treba učiti i unapređivati jer učenje ne treba da stane nakon diplomiranja, štaviše, potreban je nastavak sticanja praktičnog znanja kako bi se što bolje odgovorilo na potrebe klijenata, posebno djece.“

Studenti ovu temu posmatraju kao ogroman nedostatak u sistemu obrazovanja socijalnih radnika u BiH. Stoga je neophodno u budućnosti riješiti pitanje ovog nedostatka.

Profesionalci vide značaj istraživanja u smislu evaluacije njihovog praktičnog rada, priliku za suočavanje sa rezultatima vlastitog rada i metoda dobivanja povratnih informacija od korisnika:

FGPr-F1: „Mišljenja sam da su vještine komunikacije u kombinaciji sa vještinom empatije od izuzetne važnosti za sve one koji svoj profesionalni rad žele posvetiti ljudima. U tom smislu, smatram da je veoma važno da se komunikacija, kao vještina koja se može naučiti, no da bude predmet koji je prisutan tokom cjelokupnog obrazovnog procesa (od osnovne škole pa nadalje).“

Ispitanici često navode da profesionalci nisu dovoljno informisani o rezultatima istraživanja i da im (ni domaći ni svjetski) istraživači nisu dostupni na način koji bi smatrali korisnim.

FGPr-F2: „Smatram da samo insistiramo na zakonima kako bi imali čist process donošenja odluka. Sve je svedeno na formu.“

Studenti navode primjere korištenja metoda istraživanja u različitim predmetima tokom studija, ali u isto vrijeme naglašavaju da su brojni podaci, dati u obaveznoj literaturi, zastarjeli i nepovezani sa stvarnim kontekstom.

FGSt-F2: „Smatram da je glavni razlog to što su teorija i praksa snažno podijeljene. Jedna stvar je učiti na univerzitetu, ali čim se počne praktičan rad, stanje i situacija su potpuno drugačiji. Smatram da nastavni plan treba da uključi više praktičnog učenja, stvarnih slučajeva, situacija u kojima bi studenti mogli učiti 'u praksi' kako bi iznašli najbolji način i stekli znanje kako da se nose i ponašaju u situacijama. Tako bi bili bolje pripremljeni za tržište rada i sve što nas čeka.“

Čini se da profesionalci nemaju dovoljno vremena da prate rezultate istraživanja u formama u kojima su dostupni (monografije, izvještaji, akademski članci) ali da bi imali koristi od prezentacije rezultata relevantnih istraživanja u formi rezimea koji je prilagođen i lak korisnika.

FGPr-M2: Praksa nije integrisana u program obuke, sve se radi da bi se zadovoljile formalnosti. Tokom jedne godine obavljanja pripravničkog staža nauči se više o praktičnom radu nego za 4 godine studiranja.

Priznaju da neki akreditovani programi obuke sadrže relevantne nalaze istraživanja. Svi ispitanici edukatori su izjavili da tokom primjene i izrade nastavnih planova koriste rezultate istraživanja i da stalno traže nove podatke.

Prema većini ispitanih profesionalaca, u nadležnim BiH institucijama ništa nije urađeno po pitanju obrazovnih programa, programa obuke i „dodatne obuke“ za obavljanje određenih zadataka u centrima za socijalni rad. Djelomično, priznanje je odati nevladinom sektoru jer ono što NVO-i uspiju da ponude je sve što uposlenici CSR uspiju da dobiju.

Stariji ispitanici su imali potrebu da prave usporedbu sa predratnom situacijom u bivšoj Jugoslaviji, jer su imali priliku da rade i u to vrijeme kao i nakon rata. Prema mišljenju većine, prije rata, socijalni radnici su pitani o usvajanju noviteta u toj oblasti, posebno novih zakona. Prije rata, prije nego što bi zakon ili podzakonski akt stupio na snagu, morali smo

proći ozbiljne, kontinuirane obuke i pripremiti se za primjenu zakona „član po član“, odredbu po odredbu, u formi organizovanog učenja.

Po njihovom mišljenju, sada samo dobiju rješenje i kaže im se da je zakon izmijenjen. Često su spominjali Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku. Niko se nije bavio ovim pitanjem iako je jedan od najkomplicovanijih i najosjetljivijih zakona u BiH. Većina smatra da nadležna ministarstva ne znaju da je zakon stupio na snagu, ili, prema njihovom mišljenju, tako se bar čini u praksi.

Poznavanje važeće regulative u polju dječije zaštite se smatra sastavnim i neizbježnim dijelom obrazovanja profesionalaca. To je predmet formalnog obrazovanja (na studijama socijalnog rada), ali također i sastavni dio uvođenja u posao pripravnika i novozaposlenih. Kapaciteti i mogućnosti za uticaj na izmjene legislative se posmatraju kao skromni. Ispitanici najčešće navode da nemaju dovoljno znanja u tom polju i da osjećaju da se ne mogu boriti ni za sebe ni za korisnike. Naročito veliki problem je stvarno pomanjkanje politike u toj oblasti, što se politike i programi ne donose na osnovu podataka kao i to da nema važećih strateških dokumenata niti adekvatnog strateškog planiranja.

5.4. Vrste vještina i osnovne praktične vještine

Tokom analize vještina, naši ispitanici su pričali o kvalitetu svega što treba da prati svakodnevni rad socijalnog radnika. Iako tokom intervjuja i diskusija na fokus grupama nije postavljeni ni jedno pitanje o znanju i vještinama potrebnim za dječiju zaštitu, diskusija je spontano, u nekoliko navrata skrenula na tu temu.

Po završetku studija stiže se zvanje diplomiranog socijalnog radnika. Stečene vještine i znanje su kombinovano, iz različitih oblasti i obuhvataju nekoliko relevantnih koncepata iz psihologije, sociologije, pedagogije, socijalne politike i socijalne zaštite, porodičnog zakona, krivičnog zakona (posebno delikvenciju), Zakona o javnoj upravi kao i statistiku i metodologiju u društvenim istraživanjima. Po završetku osnovnih studija, na primjer, na Odsjeku za socijalni rad na Univerzitetu u Mostaru, lice se može zaposliti u srodnim poslovnim organizacijama koje služe određenim sferama kao što je emigracija, situacije psiholoških rizika, devijantne situacije,

ovisnost o opijatima kao i opći programi ljudskog razvoja, borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Prilike za zaposlenje postoje kako u javnim tako i u privatnim institucijama koje se direktno ili indirektno bave pitanjima socijalne zaštite socijalno najugroženijih kategorija. Po završetku master studija u oblasti socijalnog rada, studenti postaju visokoobrazovani profesionalci, dobro opremljeni da savladaju različite discipline i shodno tome sposobni za multidisciplinarno djelovanje. Također, bit će osposobljeni za nezavisno rukovođenje i organizaciju javnih i privatnih institucija kao i vođenje dalekosežnih i kompleksnih interdisciplinarnih projekata u polju socijalnog rada, socijalne politike i socijalnog menadžmenta.

U ovoj analizi, primijetit ćemo da se percepcija o vještinama koju imaju studenti relativno razlikuje od percepcije profesionalaca i edukatora. Stavovi ispitanika se mogu kategorisati u nekoliko kategorija znanja i vještina koje profesionalci ne posjeduju u dovoljnoj mjeri i za koje ne postoje adekvatne obuke:

- Fokus na područje socijalne zaštite. Profesionalci danas vjeruju da su socijalni radnici „stručnjaci za sve“ što je veliki problem u praksi.
- Komunikacija sa različitim korisnicima sa kojima je teško komunicirati (prestupnici, žrtve nasilja, komunikacija s roditeljima djece koja su u riziku od zlostavljanja ili zanemarivanja, komunikacija sa ostalim službama u zajednici, u pisanoj formi i vještine vođenja dokumentacije).
- Direktan rad sa djecom, kada se donose odluke u najboljem interesu djeteta, metode učešća djece, problem identiteta djeteta, vještine komunikacije sa različitim grupama djece, rad sa traumatiziranom djecom, vještine savjetovanja djece, intervencionistički pristupi u radu sa različitim, ranjivim grupama djece, posebno rad sa djecom – žrtvama seksualnog nasilja i djecom sa antisocijalnim ponašanjem i poremećajima u ponašanju.
- Kontinuirano obrazovanje, jer trenutno, socijalni radnici nemaju mogućnost da prate novitete u zakonodavstvu i praksi.

U nekoliko navrata, spomenuto je da profesionalci imaju problem da u praksi primijene svoje znanje o potrebama djece pa se suočavaju sa neprijatnošću i osjećajem nekompetentnosti, čak se i „plaše da razgovaraju sa djecom“:

FGPr-M2: „Ne znam, mislim da nisam dovoljno pripremljen za praktičan rad.“

FG EDU – F5: „Mislim da dječija zaštita nije dovoljno pokrivena obrazovnim programom.“

Znanje i vještine profesionalaca koji rade na dječijoj zaštiti su komentarisani u toku grupne aktivnosti izgradnje konsenzusa na fokus grupama. Učesnicima je data instrukcija da samostalno napišu 5-7 vještina koje su potrebne za rad u oblasti dječije zaštite. Odgovori su prikupljeni, sortirani tokom grupne diskusije i praćeni debatom o deset najvažnijih kvaliteta. Nakon potpune prilagodbe liste sa svih deset kvaliteta, učesnici su diskutovali o redu po važnosti, sve do postizanja konsenzusa. Izgradnja konsenzusa je imala svoje specifičnosti na različitim fokus grupama. Dvije grupe profesionalaca, u nekoliko navrata su insistirala da se radi o vještačkom i neprirodnom izboru pa su moderator morali načiniti dodatni napor da ih motivišu. U druge dvije grupe, profesionalci su artikulirali problem izbora i inicijalni stav da su sva znanja i vještine na listi podjednako važne. Međutim, ove dvije grupe su, po njihovom vlastitom mišljenju, iznenađujuće brzo postigle konsenzus i usaglasile konačnu listu.

Izvođenje vježbi kako bi se postigao konsenzus

Tokom vježbe izgradnje konsenzusa ispitanicima su date 4 naljepnice na kojima su napisali vještine, znanje i potrebe za učenjem, koje su važne za rad na dječijoj zaštiti. Ispitanici su dali sljedeće odgovore:

Grupa: Edukatori i menadžeri:

FG EDU – F1:

1. Kontinuirana edukacija
2. Poznavanje tehnika i metoda istraživanja
3. Povezivanje teorije i prakse
4. Vještina komunikacije
5. Poznavanje ljudskih prava
6. Poznavanje tehnika i metoda socijalnog rada
7. Kompetencije u radu s pojedincem, porodicom i grupom

FG EDU – F2:

1. Karakteristike posla
2. Mogućnost djelovanja
3. Poznavanje zakonske regulative
4. Fleksibilnost
5. Kontinuirano usavršavanje
6. Dobra umreženost sa pravnom službom, zdravstvenim ustanovama, nevladinim i vladinim sektorom
7. Uključenost u iznalaženje rješenja izvan zadatog okvira – nevladine organizacije, udruženja, zdravstvene ustanove i druge institucije koje bi mogle pružiti pomoć u određenoj situaciji
8. Praćenje promjena koje se reflektuju na rad u ovoj vrsti službi
9. Razmjena iskustava sa drugima

FG EDU – F3:

1. Komunikativnost
2. Osjetljivost na probleme drugih
3. Fleksibilnost
4. Tolerantnost
5. Emotivna stabilnost
6. Dobre organizacione vještine
7. Kulturološka vještina (Socijalni radnici treba da posjeduju bazu znanja o kulturama njihovih klijenata i budu sposobni da pokažu kompetentnost u pružanju usluga s osjetljivošću na kulture klijenata i razlike među ljudima i kulturnim skupinama)
8. Strpljenje
9. Odgovornost
10. Kompetentnost

FG EDU – F4:

1. Obrazovanje (adekvatne studije)
2. Edukacija (stalna, kontinuirana, u skladu sa aktuelnom problematikom)
3. Znanje/stručnost (fokus na jednoj oblasti npr. maloljetnička delinkvencija, nasilje u porodici i dr. umjesto fokusa i rad u okviru više mjesnih zajednica sa svim problemima koje ta sredina nosi)
4. Empatija
5. Profesionalizam
6. Dosljednost
7. Istraživanje / Poznavanje konteksta
8. Zainteresovanost
9. Ozbiljnost
10. Samopožrtvovanost

FG EDU – M1:

1. Zakonski okviri, prava i najbolji interes klijenta
2. Mogućnost, znanje i vještine povezivanja teorijskih saznanja i prakse
3. Kreativnost, motivisanost, inicijativa, spremnost za učenje i prilagođavanje promjenama
4. Empatija i aktivno učešće korisnika
5. Timski rad – interdisciplinarni timski rad
6. Kontinuirano učenje, motivisanost i jasno poimanje rada
7. Vjera da se nešto može učiniti za korisnika ali i vjerovanje u uticaj na sistemske promjene
8. Profesionalizam
9. Posvećenost i solidarnost
10. Uzajamna podrška, poštovanje i povjerenje

FG EDU – F5:

1. Timski rad
2. Korelacija između teorije i prakse u radu
3. Kreativnosti, motivacija, inicijativa, volja za učenjem i prilagođavanjem promjenama
4. Empatija i učešće korisnika
5. Najbolji interesi korisnika
6. Kontinuirano učenje, motivacija i jasno poimanje rada
7. Vjera da se nešto može učiniti za korisnika ali i vjera u uticaj na sistemske promjene
8. Profesionalizam
9. Posvećenost i solidarnost
10. Uzajamna podrška, poštovanje i povjerenje

FG EDU – M2:

1. Profesionalnost
2. Požrtvovanost
3. Posvećenost
4. Sposobnost
5. Humanost
6. Kontinuitet praćenja zakona
7. Kontinuitet edukovanja
8. Praktični rad
9. Istraživački rad
10. Istrajnost u prevladavanju problema u radu

Nakon diskusije, formirali smo nekoliko grupa odgovora. Prva je nazvana: KOMPETENCIJE:

profesionalnost, sposobnost, praktičan rad, posvećenost, solidarnost, kreativnost, najbolji interes korisnika.

Drugu smo nazvali POSVEĆENOST SOCIJALNOJ ZAŠTITI: empatiju, humanost, agilnost, uzajamnu podršku, poštovanje, povjerenje, povezanost teorije i prakse.

U konačnici, došli smo do sljedeće liste:

1. Kompetencije
2. Posvećenost socijalnoj zaštiti
3. Kontinuitet edukovanja
4. Fokusiranost na jednu oblast

U grupi profesionalaca, dobili smo sljedeće odgovore:

1. Stručnost 3x
2. Konceptualnost (poznavanje koncepta socijalne zaštite)
3. Komunikacione vještine
4. Empatija
5. Posvećenost
6. Agilnost
7. Društvena i politička aktivnost u zajednici
8. Humanost 2x
9. Pravna logika
10. Pismenost

Nakon diskusije, formirali smo nekoliko grupa odgovora. Prvu smo nazvali: KOMPETENCIJE: stručnost, pravna logika, posvećenost i konceptualnost.

Drugu smo nazvali POSVEĆENOST SOCIJALNOJ ZAŠTITI: empatija, humanost, agilnost i posvećenost.

Na kraju smo došli do sljedeće liste:

1. Sposobnost
2. Posvećenost
3. Društvena i politička aktivnost u zajednici

Na kraju, u grupi studenata, dobili smo sljedeće rezultate:

1. Znanje iz oblasti socijalne politike, socijalne zaštite, porodičnog zakona, maloljetničke delikvencije, krivičnog zakona 2X
2. Altruizam 4 X
3. Društvene (komunikacione) vještine
4. Organizacione vještine 4x
5. Sposobnost upravljanja nepredvidivim i kompleksnim situacijama 2x
6. Sposobnost rješavanja problema 3x
7. Komunikativnost 5x
8. Prepoznavanje osjećaja i potreba drugih 2x
9. Odlučnost 2x

10. Strpljenje 3x
11. Samokontrola 3x
12. Emotivna stabilnost 2X
13. Osjećajnost prema problemima drugih, tolerancija, fleksibilnost...

Nakon toga, započeli smo pregovore kao bi došli do sličnih ili identičnih odgovora. Prvu grupu odgovora koja je uključivala komunikacione vještine, društvene i komunikacione vještine, organizacione sposobnosti, društvene vještine, učesnici su nazvali: društveno-komunikacione vještine.

Drugu grupu odgovora koja je uključila prepoznavanje osjećaja drugih, emotivnu stabilnost, upornost, strpljenje, samokontrolu koju su učesnici su nazvali: senzibilnost u radu sa djecom.

Na kraju, došli smo do specifičnog zaključka. Obzirom na to da su studenti imali nekoliko odgovora koji se preklapaju, nije nam bio težak zadatak.

Konačna lista odgovora:

1. Društvene i komunikacione vještine
2. Senzibilnost u radu sa djecom
3. Organizacione vještine
4. Sposobnost rješavanja problema
5. Altruizam

Nakon kompletne analize, možemo vidjeti da su naše tri grupe, na tri načina postigle konsenzus o potrebama socijalnih radnika:

1. Sposobnost
2. Posvećenost socijalnoj zaštiti
3. Kontinuitet u edukovanju
4. Fokusiranost na jednu oblast
 1. Društvene i komunikacione vještine
 2. Senzibilitet u radu sa djecom
 3. Organizacione vještine
 4. Sposobnost za rješavanje problema
 5. Altruizam
 1. Sposobnost
 2. Posvećenost
 3. Društvena i politička aktivnost u zajednici

Možemo zaključiti da su stručnost, organizacione vještine i senzibilitet tri osnovne komponente koje su prepoznate kao neophodne za kvalitetan rad socijalnih radnika u BiH.

Tabela 11: Pregled BiH priča o slučajevima

PITANJE	OPIS	
Obrađivač slučaja	I	Socijalni radnik – 19 godina iskustva
	II	Socijalni radnik – 30 godina iskustva
	III	Psiholog – 13 godina iskustva
	IV	Socijalni radnik – 5 godina iskustva
Ko je prijavio slučaj?	I	Majka je pokušala dobiti pomoć za svoga 11-godišnjeg sina. Tvrdila je da nije motivisan da obavlja školske zadatke (učenje, domaća zadaća itd.) i da je u sukobu sa vršnjacima i sa njom. Krivila ga je za situaciju.
	II	Škola je informisala centar za socijalni rad da je učenica izostaje sa nastave.
	III	Škola je informisala centar za socijalni rad o nasilju u porodici. Majka je zlostavljala dijete.
	IV	Individualni rad – kućne posjete
Predočeni i inicijalno primijećeni problem/problemi	I	Manjak emotivne povezanosti između majke i njenog djeteta. Nedostatak majčinog povjerenja u svoga sina. Majka je razočarana jer sin nije ispunio očekivanja. Sin je bio žrtva vršnjačkog nasilja.
	II	Djevojčica (dijete) je uvučeno u auto od strane odrasle ženske osobe i transportovana u drugi grad. Otac je našao dijete. Slučaj je izgledao kao „trgovina ljudima“.
	III	12-godišnji dječak je živio sa majkom, očuhom i bratom. Do trenutka kada se njegova majka odlučila preseliti u drugi grad dijete je živjelo sa bakom i djedom. Djetetov otac je radio u inostranstvu. Dijete nije imalo nikakvog kontakta sa očevom porodicom.
	IV	6-godišnje vanbračno dijete. Ona živi sa majkom i majčnim roditeljima (bakom i djedom). Majka je psihijatrijski pacijent, nije pod njegovom, siromaštvo, zanemarena.
Intervencije preduzete na početku rada	I	Prvostepene i drugostepene promjene primijenjene na majku i njeno ponašanje sa ciljem da se razvije emotivni odnos sa sinom kao i da bi se steklo povjerenje. Inicijalne promjene su se odnosile na izgradnju komunikacije između majke i predstavnika škole (direktor, razrednik, nastavnici, školski specijalisti).
	II	Djevojčica je smještena u sigurnu kuću za žrtve trgovine ljudima. Redovna komunikacija sa predstavnicima sigurne kuće je omogućena.
	III	Pružena potrebna medicinska njega. Dijete je smješteno u dom za djecu bez roditeljskog staranja.
	IV	Zdravstveno osiguranje i medicinska njega su osigurani za majku. Dijete je ostalo sa majčnim roditeljima i pod nadzorom centra za socijalni rad. Majka je institucionalizovana.
Rezultat inicijalnih aktivnosti i preduzimanje dodatnih	I	Majka konačno razumije šta se stvarno dešavalo (njeno dijete je bilo žrtva vršnjačkog nasilja). Počela je da na adekvatan način vodi brigu i pruža podršku sinu.
	II	Djevojčica je zaštićena i vratila se kući. Njoj i porodici i dalje je bio potreban poseban vid pomoći. Potrebna pomoć je pružena.
	III	Dječak je zaštićen i počeo je da živi sa bakom (starateljem) i djedom.
	IV	Dijete je ostalo sa porodicom i institucionalizacija nije neophodna. Zdravstveno stanje majke se poboljšalo i profesionalci planiraju da se redovno sastaju sa kćerkom.
Ko je donio odluku/odluke?	I	Obrađivač slučaja
	II	Obrađivač slučaja, socijalni radnik i predstavnici socijalne zaštite
	III	Tim profesionalaca (Socijalni radnik, pedagog, psiholog i pravnik)
	IV	Tim profesionalaca (Socijalni radnik, psiholog i pravnik)

PITANJE	OPIS	
Obuka/stečeno znanje koje je pomoglo u donošenju odluka	I	Obrazovanje tokom osnovnih i postdiplomskih studija I obuke.
	II	Specijalizovane obuke koje se odnose na problem trgovine ljudima.
	III	Specijalizovane obuke za rad sa žrtvama i počiniocima nasilja u porodici.
	IV	Teoretski principi.
Zadovoljstvo djeteta i porodice	I	Majka je izuzetno zadovoljna. Mišljenja je da je situacija ojačala njihovu porodicu i učinila je sretnijom.
	II	Djevojčica je posebno bila zadovoljna zbog odluke da ostanu u sigurnoj kući. Članovi porodice su bili zadovoljni zbog intenzivne komunikacije sa profesionalcima.
	III	Dijete i baka (staratelj) su veoma zadovoljni. Imaju jaku emotivnu povezanost. Također, dječak ima priliku da bude u kontaktu sa ocem i očevom porodicom.
	IV	Prema mnogim najavljenim i nenajavljenim posjeta. Čini se da su i dijete i baka i djed veoma zadovoljni.
Kontakt sa djetetom/djecom i porodicom i trenutna situacija	I	Periodični kontakti sa majkom se održavaju. Dijete pohađa drugu školu i sve povezano sa školom ide dobro. Prema program evaluacije, moguće je zaključiti da je tretman bio koristan i uspješan.
	II	U datom momentu, dijete živi sa porodicom i dalje treba profesionalnu podršku, kao i njeni roditelji.
	III	Redovna komunikacija sa djetetom i sa bakom je i dalje prisutna. Dijete raste i razbija se u pozitivnom smjeru i živi bez roditelja.
	IV	Redovna komunikacija sa djetetom i bakom i djedom. Dijete pohađa školu i nema značajnih problema u razvoju.

Pregled slučajeva prikazan u Tabeli 11 ukazuje na neke od prisutnih izazova za funkcionisanje Sistema dječije zaštite i njihov uticaj na profesionalno ponašanje socijalnih radnika. Sva tri predočena slučaja pokazuju vidljive napore odgovornih referenata da razumiju vlastiti rad na slučaju i potrebe porodice kako sa razvojnog tako i sa dinamičkog aspekta. Resursi zajednice su uključeni u skladu sa dostupnosti, simultano i uspješno.

5.5. Snage i prepreke za visokokvalitetnu praksu dječije zaštite

Praksa dječije zaštite je veoma skromno pokrivena u BiH. Ova tvrdnja se može podržati velikim brojem činjenica. Kada je pitaju status socijalnih radnika u Bosni i Hercegovini, posebno zaposlenih u centrima za socijalni rad, njihov broj je znatno manji od onog koji je propisan zakonom. Jedan socijalni radnik u centru za socijalni rad je čest slučaj i zadužen je za rad u zajednici, a ne u skladu sa podjelom rada. Takva podjela rada ne može rezultirati adekvatnim i dobrim profesionalcima, visokospecijalizovanim za jedno ili dva područja/problema.

Uzevši u obzir kompleksnost problema sa kojima se građani BiH suočavaju u današnje vrijeme kao i činjenicu da su problemi, kompleksniji, ozbiljniji i teži, u skladu sa tim, kao takvi treba da se i rješavaju. Nažalost, nema organizovanih mehanizama zaštite, akcionih planova ni konkretne saradnje među institucijama. Od centara za socijalni rad se mnogo očekuje dok su nažalost, prilike za reagovanje limitirane na trenutak kada je situacije alarmantna i kada socijalni radnici iz centara su u ulozi vatrogasaca koji gase vatru kada je već prekasno i situacija je krajnje ozbiljna.

Usprkos ogromnim birokratskim zadacima i zadacima centara koji nisu neophodno dio profesionalnog rada struke socijalnih radnika, činjenica je da socijalni radnici nemaju dovoljno prostora i vremena za stručni rad i posao za koji su ustvari obrazovani.

U dodatku gore spomenutom, pitanje je kakve su mogućnosti i potrebe za profesionalnim obukama, kakva profesionalna podrška je potrebna stručnjacima centara, da li imaju nadzor kao profesionalnu podršku i u krajnjoj liniji, koliko su dobro plaćeni za svoj rad?

Ispitanici posmatraju preopterećenost profesionalaca kao glavnu prepreku za kvalitetnu praksu dječije. Postoji opće slaganje da su obrađivači slučajeva i savjetnici za hraniteljstvo zaduženi za veliki broj slučajeva što remeti adekvatnu posvećenost slučajevima:

FG EDU – M2: „Postoje različita viđenja korisnika. Neki korisnici imaju takvu percepciju gdje ne razlikuju predstavnike vlade i državnih službi socijalne zaštite od nevladinih organizacija koje pružaju besplatne socijalne usluge. Neki korisnici imaju jasno viđenje ali su primorani, iz poznatih razloga, da postanu korisnici službe. Većinom se njihovo mišljenje svodi na veoma lošu situaciju u zemlji gdje krive vladu i trenutnu ekonomsku situaciju za svoje trenutne problem.“

Postoje i brojne primjedbe da su loša organizaciona rješenja doprinijela preopterećenosti zaposlenih (neadekvatna podjela radnih zadataka, česte izmjene odgovornih referenata u nekim radnim jedinicama, nedostatak saradnje i sinhronizacije sa ostalim službama). U Bosni i Hercegovini, bez obzira na političke poteškoće, bilo bi teško centralizovati sistem socijalne zaštite. Njegova funkcionalnost zavisi od partnerstva. U smislu profesionalne razmjene, iskustva profesionalaca u različitim segmentima sistema mogu biti veoma korisna i poželjna u različitim kontekstima.

Problem dječije zaštite je veoma važna tema o kojoj se ne treba samo pričati nego implementirati mjere za zaštitu djece u svim aspektima rada, u svakom polju gdje se pojavljuju djeca (svi nivoi obrazovanja, zdravlje, socijalna zaštita.). Odgovornost je posebno važna kao i snošenje odgovornosti za nedjelovanje, koje je neophodno za dječiju zaštitu.

Podizanje svijesti javnosti i senzitivizacija profesionalaca, povećavanje stepena znanja i vještina kao i rad sa porodicama je neophodno.

Postoje i mišljenja da se profesionalci iz sfere dječije zaštite bave sa sve kompleksnijim problemima i fenomenima, da je nivo nasilja u društvu veoma visok i da postoji sve veća potreba za kompleksnim i hitnim intervencijama. Rasprostranjeno siromaštvo i visoka nezaposlenost su situacija koja kreira dodatni pritisak na službe socijalne zaštite koje nesumnjivo imaju manje dostupnih resursa.

Činjenica je da možemo zaključiti da je usluge nisu geografski jednako distribuirane. Uglavnom su dostupne djeci koja žive u gradovima. Veći gradovi, Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Mostar, imaju razvijene javne službe kao i nevladin sektor. Postoje poznate situacije kada neko nije mogao ili nije htio da se obrati profesionalcu a gdje neprofesionalno osoblje obavlja posao koji zahtijeva stručnost (vidjeti odgovor na prethodno pitanje).

FGSt-M1: „U smislu zaštite djece koja žive sa roditeljima, sistem je veoma nestabilan. U Bosni i Hercegovini, u posljednjih pet godina, nekoliko djece je podleglo povredama zadobijenim od članova porodice. Nasilje u porodice, koje uključuje i nasilje nad djecom, je veoma rasprostranjeno gdje i dalje većina ljudi takvo ponašanje ne smatra zlostavljanjem. Zbog nedostatka stručnog osoblja, nedostatka obuke postojećeg osoblja, nedostatka sredstava, ali i ukorijenjenih tradicionalnih vrijednosti da se prepoznaju i otkriju djeca u riziku, najčešće adekvatan odgovor centra za socijalni rad izostane. Poboljšanje koordinacije između centra za socijalni rad, ministarstva unutrašnjih poslova, škola, u smislu primarne i kurativne prevencije je od velikog značaja. Kada govorimo o zaštiti djece bez roditeljskog staranja (institucionalizovani oblik) uslovi nisu na zadovoljavajućem nivou ali uzevši u obzir socioekonomsko stanje društva i razoren politički sistem, možemo biti srećni što situacija u kojoj su djeca bez roditeljskog staranja nije alarmantna. Pozicija djece bez roditeljskog staranja bi se mogla znatno poboljšati sa malim izmjenama u smislu intenzivnog investiranja u institucije kao što su SOS Selo i izmjenama Porodičnog zakona te procedura za usvajanje.“

FGSt-F1: Dolazim iz malog grada i od srednje škole volontiram i imao sam pristup informacijama i ljudima iz oblasti socijalnog rada. Stoga sam imao želju da to studiram i uvedem neke promjene, posebno u mom gradu. To je nešto što me primarno motivisalo da studiram socijalni rad. Shvatio sam da je to nešto što želim da radim. Ponosim se svojom profesijom i socijalnim radom. Svaki dan vidim da će socijalni radnici biti sve potrebni u našem društvu. Trenutno se ne poklanja dovoljno pažnje socijalnim radnicima za razliku od drugih zemalja gdje su cijenjeni i poštovani.

Zaštita djece u BiH nije u skladu sa međunarodnim pravnim standardima. Postoji geografska diskriminacija djece u cijeloj BiH koja je posebno vidljiva u FBiH gdje je zaštita regulisana na kantonalnom a često i na općinskom nivou. Djeca bez adekvatne njege, djeca žrtve nasilja u porodici i društvu, djeca sa invaliditetom i djeca, pripadnici nacionalnih manjina, na primjer Romi, su posebno ranjivi.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanje je provedeno u momentu kada je Bosna i Hercegovina vidjela prve rezultate izmjena propisa koji se odnose na poboljšanje kvaliteta rada zaposlenih u dječijoj zaštiti.

Svaka institucija ili organizacija treba imati politiku o očuvanju sigurnosti djece, standarde rada sa djecom ili sličan dokument (u zavisnosti od tipa organizacije), a taj dokument treba biti neophodan uslov za rad.

Rezultati dakle mogu doprinijeti daljem razvoju u unapređenju njegovog stanja i pozicije. Pored toga mogu pružiti značajan uvid u procese izgradnje sistema dječije zaštite u zemljama regije, standardizaciji usluga i mehanizama kontrole kvaliteta u oblasti unapređenja radne snage. Socijalni radnici i ostali profesionalci u oblasti socijalne zaštite se suočavaju sa novim zahtjevima da odgovore na potrebe klijenata i zajednica i ovo može promijeniti osnovne vrijednosti i filozofije na kojima je, nakon rata (1992.-1995.), u poslijeratnom periodu izgrađen sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Promjena paradigme ka zaštiti prava djece i uvođenju pristupa baziranog na snagama se dešava i ove promjene u ideologiji donose sa sobom i nove teoretske pristupe i modele rada koje su posljedice ekonomske i društvene globalizacije.

FG EDU – F3 „Institucionalna i sistematska zaštita djece u Bosni i Hercegovini skoro da i ne postoji. Ne postoji jasna politika zaštite djece u BiH, niti adekvatan pravni okvir koji svakom djetetu garantuje jednak pristup osnovnim pravima, u cijeloj zemlji i njihovu zaštitu, institucije zadužene za dječiju zaštitu nisu kadrovski, materijalno ni tehnički opremljene. Prilikom kreiranja budžeta i alociranja sredstava, dječija zaštita je imaginarna i na nju se gleda kao na trošak a ne kao na investiciju.“

Kako bi se prevladalo društveno naslijeđe velikih institucija za smještaj, Bosna i Hercegovina je razvila, kroz svoje entitete, kantone i Distrikt, važne politike i uvela posebne mjere koje treba korisnicima da omoguće nastavak života u porodici/zajednici, gdje god da je moguće. Takvi pomaci zahtijevaju promjene na različitim nivoima, uključujući i profesionalne stavove, praksu, procedure i načine finansiranja kao i inovativna rješenja sa raznolikim efektima na prava djece kao i profesionalno ponašanje socijalnih

radnika. Sveobuhvatni napori u reformi dječije zaštite kreiraju tenzije i suprotstavljene pristupe u različitim aspektima socijalnog rada u praksi:

- Obavezno zapošljavanje socijalnih radnika u školama;
- Osnivanje udruženja socijalnih radnika;
- Licenciranje;
- Testiranje sposobnosti profesionalaca koji rade u oblasti socijalnog rada;
- Kontinuirano praćenje i procjena rada socijalnih radnika posebno u CSR;
- Dječija zaštita ne smije ni u kom slučaju biti na apstraktnom nivou i neophodno je diskutovati a zatim djelovati u ovom području;
- U smislu uvođenja propisa, većinu informacija prikupljaju socijalni radnici i oni moraju biti upoznati sa svim propisima koji se tiču zaštite djece i porodica i ostalih ranjivih grupa;
- Ostale profesije, u tom smislu, imaju obavezu, koja nije vezana za osnovne studije nego za radno mjesto (npr. pedagozi i psiholozi u školama treba da su upoznati sa propisima koji se odnose na obrazovanje ali i osnove socijalne zaštite...);
- Svi treba da su upoznati sa etičkim svoje kodeksom profesije;
- Također, treba da je obavezno poznavanje Konvencije UN-a o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji su relevantni za određenu oblast (na primjer, Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom, Akcionog plana za obrazovne potrebe Roma, Strategija za borbu protiv maloljetničke delikvencije, Akcioni plan za djecu).
- Nemamo informacija da li je to uključeno u formalne programe obrazovanja ali je poznavanje važnih dokumenata neophodno za obavljanje određenog posla.
- Protekcionizam i modeli “spašavanja djeteta” nasuprot pristupu koji podrazumijeva učešće i podršku porodice
- Trenutni programi obuke su kreirani i usmjereni na povezivanje teorije i prakse, ali je i dalje neophodno da student pohađaju praktičnu nastavu na svakoj godini studija.
- Studenti psihologije i socijalnog rada, prije stupanja u radni odnos, tokom trajanja studija imaju priliku da steknu praktično znanje kroz praktičnu obuku u službama i drugim institucijama socijalne zaštite

- Evropski model socijalne kohezije i neoliberalni pristup pružanju socijalnih usluga
- U sklopu prakse moraju biti upoznati sa programima zaštite djece ali i sa ostalim područjima rada koje spadaju pod nadležnosti gore spomenutih službi i institucija
- Hvale vrijedno je pravo na izbor usluge u usporedbi sa relativno malim brojem usluga u zajednici koje su na raspolaganju
- Rezultati pokazuju da je praksa dječije zaštite u Bosni i Hercegovini vođena od strane profesionalaca koji, u većini slučajeva, imaju adekvatno obrazovanje što je, u zadnjoj deceniji, omogućilo uspješno uvođenje promjena u sistem dječije zaštite. Nalazi ukazuju na to da profesionalci za sebe vjeruju da su integralni dio Sistema dječije zaštite iako nedostatak multisektoralne saradnje je definisan kao jedna od ključnih mana. Ovo je sistemski problem koji reflektuje odnose moći, uzimajući u obzir da sistem socijalne zaštite koji znatno slabiji u pogledu resursa (budžet, broj institucija, broj zaposlenih itd.) pokušava sarađivati sa mnogo jačim službama zdravstvene zaštite, obrazovanja, sudstva i policije.

6.1. Implikacije

- Analiza međunarodnih i domaćih pravnih okvira pokazuje prisustvo neusaglašenosti domaćih propisa koji regulišu oblast dječije zaštite sa međunarodnim dokumentima, bez obzira na činjenicu da su neki od njih dio Ustava BiH i izlistani kao dokumenti ratifikovani od strane BiH. Analiza međunarodnog i domaćeg pravnog okvira pokazuje da BiH, odnosno entiteti (FBiH i RS) i BD BiH nisu proveli ozbiljne reforme dječije zaštite. Prema analizi u BiH, prisutan je nedostatak koordinacije i komunikacije između Sistema dječije zaštite u FBiH, RS i BD BiH. Svrha naknade u ime dječije zaštite nije dovoljno jasno u cijeloj državi i razlikuje se u propisima.
- Kriteriji i imovinski cenzus u FBiH i RS su strogi i građanima onemogućavaju pristup zakonu o dječijoj zaštiti. Situacija u BD BiH je nešto povoljnija.
- Objedinjavanje različitih funkcija dječije zaštite dovodi u pitanje svrsishodnost.
- U FBiH dječija zaštita je nadležnost FBiH i kantona dok je realizacija odgovornost kantona. Stoga je sistem dječije zaštite u FBiH je neodrživ i komplikovan. Različite osnove za obračun naknada i različiti iznosi naknada, kao rezultat podjele nadležnosti, između FBiH i kantona, dovodi do različitog pristupa pravima iz oblasti dječije zaštite u različitim dijelovima FBiH što uvelike zavisi od ekonomske moći kantona. U FBiH nije razvijen mehanizam praćenja na nivou entiteta, vođenje jedinstvenih evidencija i procjena efekata mjera i veoma je teško analizirati funkcionisanje sistema i stoga i planirati sljedeće korake i akcije.
- U FBiH, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica sa djecom, koji je iznova mijenjan, reguliše različite aspekte socijalne politike (socijalnu zaštitu, dječiju zaštitu, zaštitu civilnih žrtava rata i lica sa invaliditetom) što ga čini kompleksnim i teškim za primjenu. Podjela nadležnosti u ovom zakonu je poseban problem obzirom na to da kantoni imaju mogućnost donošenja propisa koji regulišu oblast dječije zaštite koji su na različite načine (ili ne), bez jedinstvenih procedura i smjernica tako da svaki kanton ima svoj sistem i sistemi se razlikuju između sebe. Kantoni, svojim zakonima propisuju veličinu i vrstu zakona, način ostvarivanja prava, uslove za ostvarivanje prava i sva druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava. Zbog toga ne postoji koordinacija ni saradnja među nosiocima dječije zaštite, terminologija se razlikuje, kao i evidencije, baze i procedure za ostvarivanje prava što u FBiH dovodi do nejednakog statusa i diskriminacije djece.
- U RS i BD BiH sistemi dječije zaštite osiguravaju jednak pristup dječijoj zaštiti u svim dijelovima RS i BD BiH.
- Sistem dječije zaštite u RS i BD BiH u istovremeno obavlja tri funkcije: zaštitnu, prenatalnu, te osiguranje od rizika materinstva.
- U posljednjih nekoliko godina, zbog pomanjkanja sredstava, kroz uvođenje imovinskog cenzusa, prava i iznosi naknada za dječiju zaštitu se smanjili u RS. Kriteriji za ostvarivanje prava su pooštreni i isključuju siromašne porodice.
- Većina centara za socijalni rad u BiH ima problem sa uslovima rada, prostorom, opremom, finansiranjem, malim brojem stručnih radnika, nekompletnim bazama podataka, nedostatkom jedinstvene metodologije za vođenje evidencija, nedostatkom licenciranih programa obrazovanja i obuke, nedostatkom zakona o socijalnom radu, komore stručnih radnika iz oblasti socijalnog rada, itd.

6.2. Ograničenja

Ova studija ima nekoliko ograničenja. Prvo se odnosi na kompleksnost sistema organizacije u BiH. Dva entiteta, deset kantona i jedan distrikt, predstavljaju veliku poteškoću u dobivanju dozvola i pristanka ispitanika da učestvuju u intervjuima.

Pored gore spomenutih političkih i administrativnih teškoća, istraživanje je rađeno u periodu godišnjih odmora (što je otežalo prikupljanje podataka).

Dodatna prepreka se odnosi na veoma nizak nivo motivisanosti socijalnih radnika da učestvuju u istraživanju. Kao rezultat takvog stava profesionalne javnosti, imali smo situaciju da je cijeli istraživački tim iz Sarajeva i Banje Luke napustio istraživanje.

Također, podaci nisu prikupljeni u adekvatnom, nereprezentativnom uzorku. Korištene metode uzorkovanja su omogućile veću pouzdanost podataka (uzorkovanje upravljano ispitanicima) dok je istraživanje obuhvatilo profesionalce iz različitih gradova, službi i ustanova dječije zaštite na različitim pozicijama u sistemu (edukator, menadžer, različite vrste praktičara, studenti).

U konačnici, podaci su prikupljeni tokom jedne runde intervjuja i fokus grupa sa ispitanicima koji su na različitim pozicijama u sistemu, čime je izbjegnuto zasićenje a sa druge strane omogućeno otkrivanje različitih pogleda i stavova što je rezultovalo sa boljim uvidom u stanje i potrebe struke.

6.3. Preporuke

Posljednjih godina, značajni koraci su preduzeti kako bi se ojačali stručnjaci u BiH. Važno je nastaviti u ovom pravcu i poboljšati visoko obrazovanje i profesionalno postupanje na terenu. Postojeći akreditovani programi, publikacije i praktične smjernice su značajan resurs za profesionalce i u BiH i u regiji, čime se može doprijeti do šireg kruga korisnika.

Primijećeni jaz i manjkavosti u znanju, vještinama i kapacitetima zaposlenih se mogu premostiti kroz sljedeće strategije:

- Razvoj programa za obuku tokom rada za njegu i dobrobit samog sebe, kako bi se izbjeglo pregorijevanje i suočavanje sa stresom i posrednim traumama;
- Obuka rukovodilaca da prepoznaju, cijene i nagrade osoblje i fokusiraju se na pozitivne primjere rada;
- Prava djeteta, posebno učešće djece u radu socijalne službe;
- Intervencionistički pristup radu sa ranjivim skupinama djece, posebno rad sa djecom žrtvama seksualnog nasilja, slučajevima nasilja među partnerima i djecom sa asocijalnim i poremećajima u ponašanju;
- Vještine i praksa u očuvanju porodica i ponovnom ujedinjenju porodica. Znanje i vještine o kulturološki adekvatnim praksama u radu sa djecom i porodicama;
- Razvoj resursa za unapređenje znanja i vještina rukovodioca službi dječije zaštite.

Nakon godina sistemskih promjena, prilike da se pomogne porodicama da se nose sa problemima su bolje nego prije 15 godina. Znanje i vještine brojnih profesionalaca su također poboljšane i uvedeni su brojni mehanizmi kontrole kvaliteta. Međutim, često nedostaju veze između Sistema dječije zaštite i različitih mjera za pomoć. Usprkos svim naporima, usluge djeci i porodicama koje se suočavaju sa problemima su i dalje fragmentirane, nekonzistentne, nedostatne ili nepostojeće, posebno u nekim slabije razvijenim regijama zemlje. Odgovor na ove izazove zahtijeva da struka krene u zagovaranje, mobilizaciju lokalnih zajednica i organizacija civilnog društva sa jasnim ciljem poboljšanja socijalna kohezije, međuzavisnosti, reciprociteta, građanske svijesti i socijalna pravde za djecu i porodice.

Preporuke

1. Na državnom nivou osigurati sistem koordinacije aktera iz oblasti dječije zaštite
2. Razviti mehanizme za praćenje stanja u oblasti dječije zaštite na entitetskom nivou koji će služiti za ocjenjivanje efekata postojećih mjera u sistemu dječije zaštite i planiranje novih mjera i aktivnosti na polju dječije zaštite u BiH.

3. Usaglasiti zakone o dječijoj zaštiti u RS i Brčko distriktu BiH sa ratifikovanim međunarodnim dokumentima.
4. U FBiH, usvojiti poseban zakon o dječijoj zaštiti harmonizovan sa međunarodnim dokumentima. Zakonom o dječijoj zaštiti, osigurati minimalna, osnovna prava u polju dječije zaštite na cjelokupnoj teritoriji FBiH i ostvarivanje ovih prava kroz uspostavu posebnog fonda ili finansiranjem direktno iz budžeta FBiH. Ostaviti kantonima mogućnost proširenja prava iz oblasti dječije zaštite. Definisati prava majki na porodijskom odsustvu za cjelokupnu teritoriju FBiH i uvesti isplatu naknada kroz jedinstven sistem kao što je npr. sistem zdravstvenog osiguranja.
5. Redefinisati sisteme dječije zaštite RS i BD BiH. Finansirati osiguranje za slučaj porodijskog odsustva kroz doprinose i urediti sistem dječijih dodataka kroz poseban zaštitni segment koji će uzeti u obzir finansijsko stanje porodice. Provjeriti prenatalnu politiku sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta Republike Srpske.
6. Osigurati informatičku povezanost svih sistema socijalne zaštite na nivou entiteta (RS, FBiH) i Brčko distrikta BiH i izvore podataka, kako bi se smanjio administrativni rad i pojednostavile procedure.
7. Jedinstveno, na nivou entiteta (RS i FBiH) i Brčko distrikta BiH usaglasiti evidencije i dokumentaciju za sve korisnike; pratiti izvještavanje i statističku obradu podataka povezanu sa izvještavanjem.
8. Na nivou BiH, ojačati centre za socijalni rad informatički, tehnički i finansijski, te kroz povećanje broja zaposlenih.
9. Usvojiti, za oblast entiteta (RS i FBiH) i BD BiH, zakon o radu u oblasti socijalne zaštite i definisati licenciranje programa obuke, posebnu obuku, posebno licenciranje osoblja koje radi u ustanovama socijalne i dječije zaštite i definisati ostala važna pitanja iz oblasti socijalnog rada.
10. Standardizovati sve službe dječije zaštite na nivou entiteta (RS i FBiH) i BD BiH.

7. IZVORI

1. Akcioni plan za djecu u BiH 2015.-2018.
2. Analiza potreba djece i porodica u oblasti socijalne zaštite i zdravlja u Federaciji BiH i BD BiH „CUSTOM CONCEPT“, mart 2013.
3. Analiza kapaciteta centara za socijalnu zaštitu u FBiH, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike 2014.
4. Budžetske naknade za socijalnu zaštitu u BiH „Šta funkcioniše, a šta ne“ IBHI i Univerzitet u Mastrohtu 2013.
5. Bilten socijalne zaštite u RS u 2014., Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS
6. Konvencija UN o zabrani i preduzimanju hitnih akcija na eliminaciji najgorih oblika dječjeg rada
7. Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
8. Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom
9. Akcioni plan Vijeća Evrope za promovisanje prava i punog učešća u društvu lica sa invaliditetom u Evropi 2006.-2015.
10. Evropska socijalna povelja
11. Porodični zakon Brčko distrikta BiH (Službeni glasnik BD BiH br. 23/07)
12. Porodični zakon FBiH (Službene novine FBiH br. 35/05, 41/05 i 31/14)
13. Porodični zakon RS (Službeni glasnik RS br. 54/02 i 41/08)
14. Smjernice o postupanju u slučajevima nasilja nad djecom u BiH
15. Smjernice za alternativnu brigu o djeci
16. Međunarodna povelja o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
17. Zakon o dječijoj zaštiti RS (Službeni glasnik RS br. 4/02,17/08,1/09)
18. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH (Službene novine FBiH br. 7/14)
19. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku RS (Službeni glasnik RS)
20. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (Službeni glasnik BD BiH br. 44/11)
21. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH (Službeni glasnik BD BiH br/04,19/07,2/08)
22. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta BiH (Službeni glasnik BD BiH br. 01/03, 04/04,21/05,19/07,02/08,51/11)
23. Politika u oblasti invalidnosti u BiH
24. Pravilnik o standardima rada i pružanja usluga u institucijama socijalne zaštite u FBiH.
25. Specijalni izvještaj „Uloga centara za socijalni rad u zaštiti prava djeteta“, Institucija Ombudsmena za ljudska prava u BiH 2013.
26. Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa akcionim planom u RS 2009.-2014.
27. Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa akcionim planom u FBiH 2009.-2014.
28. Strategija za unapređenje društvenog položaja osoba sa invaliditetom u RS 2010.-2015.
29. Strategija za izjednačavanje mogućnosti za prava osoba sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015.
30. Strategija za razvoj porodice u RS
31. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom u FBiH (Službene novine FBiH br. 36/99, 54/04,36/06 i 14/09) i kantonalni zakoni
32. Zakon o socijalnoj zaštiti RS (Službeni glasnik RS br. 37/12)
33. Konvencija UN o pravima djeteta

